

TESI DOCTORAL

**NATURA, SOCIETAT I CALAMITAT. UNA APROXIMACIÓ A
LES INUNDACIONS HISTÒRIQUES DE LA CIUTAT DE GIRONA**

TOM I

ANNA RIBAS PALOM

Director:
David Sauret Pujol

Departament de Geografia.
Universitat Autònoma de Barcelona.
Girona, maig de 1994

TAULA 4.5. Cabals màxims instantanis (m³/s) enregistrats al riu Onyar. Estació d'aforament n.º 20 (1958-1990).

ANY HIDROLOGIC	CABAL MAXIM INSTANTANI (m ³ /s)
1958/59	130
1959/60	169
1960/61	91
1961/62	34
1962/63	335
1963/64	217
1964/65	240
1965/66	219
1966/67	132
1967/68	26
1968/69	552
1969/70	60
1970/71	600
1971/72	300
1972/73	15
1973/74	50
1974/75	43
1975/76	57
1976/77	485
1977/78	260
1978/79	240
1979/80	38
1980/81	24
1981/82	460
1982/83	8
1983/84	196
1984/85	77
1985/86	270
1986/87	61
1987/88 (*)	420
1988/89 (*)	236
1989/90 (*)	170

(*) Dades provisionals.

Font: Servei d'Hidrologia de la Junta d'Aigües de la Generalitat de Catalunya.

TAULA 4.6. Cabals màxims instantanis (m³/s) per a avingudes de períodes de retorn d'1,5, 5, 10, 25, 50, 100 i 500 anys. Riu Onyar.

PERIODE DE RETORN (en anys)	CABAL D'AVINGUDA (m ³ /s)
1,5	129
5	334
10	444
25	582
50	685
100	787
500	1.025

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades d'aforament de l'estació núm. 20, a l'Onyar, publicades pel Servei d'Hidrologia de la Junta d'Aigües de la Generalitat de Catalunya.

4.5.3. Els efectes de les inundacions.

Els efectes de les inundacions a Girona es donen sobre la configuració de la plana d'inundació i/o sobre la població i les activitats humanes.

4.5.3.1. Els efectes sobre la plana d'inundació.

Les avingudes dels rius gironins han estat un dels principals agents geomorfològics de la plana al.luvial on s'assenta Girona, ja que és durant les èpoques de crescuda que els rius introdueixen nombroses variacions i canvis en el territori. Les planes d'inundació del Ter i l'Onyar al seu pas per Girona són, clarament, zones de sedimentació, amb pendents molt febles, i on la velocitat de l'aigua ha disminuït considerablement. Quan té lloc un desbordament del Ter, les aigües solen quedar estancades a les àrees properes al llit del riu durant un temps, el que provoca una sedimentació per decantació dels materials fins que el riu transporta en suspensió i que és la principal causa del creixement i, sobretot, la fertilitat de les terres properes al seu curs (la Devesa). Però també és cert que en el moment de l'avinguda, les aigües desbordades convertien els camps de conreu en canals de corrent ràpid, transformant en sorrals les terres fèrtils de la plana. Tanmateix, l'estancament perllongat de les aigües

desbordades genera importants problemes d'insalubritat dels terrenys, els quals repercuteixen, lògicament, en la població que els ocupa i les activitats que aquesta du a terme.

També les inundacions han afavorit històricament la variació de la geometria del llit del Ter. Durant les grans avingudes aquest riu han vist variar lateralment el seu llit (causa aquesta fonamental de l'increment progressiu de la plana d'inundació) o, també, desaparèixer meandres al quedar tallats pels seus trams més estrets quan l'aigua desbordada tendeix a continuar el seu camí per la línia de màxim pendent. Es de notar els nombrosos conflictes que aquests canvis provocaran entre els propietaris de terrenys situats a ambdues ribes dels llit del riu quan, amb la muda del llit, han vist guanyar o perdre les seves terres.

4.5.3.2. Els efectes sobre la població i les activitats humanes.

Però els efectes més negatius de les inundacions a Girona recauen en les pèrdues humanes i, sobretot, materials. I si bé el nombre de víctimes humanes com a conseqüència directa d'una inundació quasi sempre ha estat molt reduït, moltes i de tota mena han estat les pèrdues econòmiques que ha experimentat la ciutat. L'agricultura, la indústria, els serveis públics, les vies de comunicació, els habitatges, i, en general, totes les activitats humanes, s'han vist afectades, en un moment o altre i com veurem, per les inundacions periòdiques dels seus rius.

4.5.4. Cronologia, breument comentada, de les inundacions a Girona.

L'elaboració de sèries històriques d'inundacions (datació, mesures de precipitació i cabals, àrees inundades, víctimes i danys materials) han estat la principal aproximació realitzada fins ara a l'estudi del risc d'inundació a la ciutat de Girona (Chía, 1861; Alberch i altres, 1982; Novoa, 1982). Semblaria il·lògic, doncs, realitzar un nou assaig de cronologia d'inundacions històriques de Girona, però per altra banda es fa necessari per tenir una primera idea de les característiques que han pres històricament les inundacions a la ciutat. Altrament, la cronologia que en aquest apartat es presenta té per

particulariat el ésser una síntesi, depuració i actualització de les cronologies realitzades fins ara, afegint-hi, a més, un breu comentari de les característiques que va tenir cada una d'elles i la font on es troba documentada.

. 1193 (sense datar).

Desbordament del Ter. El Ter obre un nou llit i deixa una extensió de terra comunicada entre dos braços del riu. Nombroses víctimes i cases derruïdes. Li van seguir la fam i la pesta.

FONTS: MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 1331 (sense datar).

Desbordament de l'Onyar.

FONTS: ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 29 de desembre de 1337.

Desbordament del Ter i l'Onyar. Importants danys materials.

FONTS: GOBIERNO CIVIL DE GERONA, 1971; ARAGO i altres, 1972.

. 28 de desembre de 1363.

Desbordament de l'Onyar. S'inunda els carrers Escribania i de la Cort Reial. Les aigües s'enduen un pont.

FONTS: MARQUES, 1979; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 28 de desembre de 1367.

Desbordament del Ter i l'Onyar. Resulten particularment afectats diferents ponts i vies de comunicació de la ciutat. S'inunda la part baixa de la ciutat.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981; ALBERCH i altres,

1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 1377 (sense datar).

Desbordament del Ter. El curs del Ter es desvia cap a la ciutat i amenaça el barri del Mercadal. Es construeixen uns murs de contenció per fer tornar l'aigua al seu anterior curs.

FONTS: MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 24 de febrer de 1380.

Desbordament de l'Onyar. Greus danys a la ciutat, especialment en els convents dels Carmelites i de Sant Francesc d'Asís. Ensorra el Portal de Malaventura.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; ALBERCH, i altres, 1982; MARQUES, 1982; SORRIBAS, i GÜELL, 1991.

. 13 d'octubre de 1421.

Desbordament del Ter i l'Onyar. El Ter s'endú un pont de pedra situat prop de Pedret.

FONTS: A.H.M.G., *I.I.I. Manual d'Acords*, 1421, f.55 v.; MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 1423 (sense datar).

Desbordament del Ter. Greus estralls als camps, que queden convertits en sorrals, i obliguen a afectar importants obres de contenció de les aigües dels rius.

FONTS: MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 1425 (sense datar).

Desbordament del Ter i l'Onyar. Les aigües s'acaben d'endur el pont de pedra de

Pedret que havia quedat malmès a la inundació de 1421.

FONTS: PLA CARGOL, 1954; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 10 d'octubre de 1445.

Desbordament del Galligans, l'Onyar, el Ter i el Güell. Pluges que duraren nou dies seguits provoquen una greu inundació, en què els majors danys varen correspondre a l'Onyar, que ensorra un pont i inunda part del barri del Mercadal, i al Galligans, que inunda l'església i el monestir de Sant Pere.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981 i 1982; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 12 de novembre de 1512.

Desbordament de l'Onyar i el Güell.

FONTS: A.H.M.G., *I.I.I. Manual d'Acords*, 1512, f.147 v.; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 1519 (sense data).

Desbordament del Ter, l'Onyar i el Güell. El Ter ensorra el baluart de Santa Catalina, a la muralla del Mercadal.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MIRAMBELL, 1969; MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 27 de gener de 1528.

Desbordament de l'Onyar. La inundació s'endú els ponts de fusta del Mercadal i de la Plaça de les Cols.

FONTS: A.H.M.G., *I.I.I. Manual d'Acords*, 1528, f.12 v.; MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 4 d'agost de 1533.

Desbordament del Ter i l'Onyar.

FONTS: SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 18 d'octubre de 1533.

Desbordament del Ter i l'Onyar. L'aigua cobreix des de Fontajau a l'antiga carretera de Barcelona durant quatre dies seguits. Sis morts.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1979 i 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 26 d'octubre de 1534.

Desbordament del Ter. Important inundació que obliga a desviar el Ter mitjançant la construcció de diferents obres que duren fins a l'any 1541.

FONTS: MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 1549 (sense data).

Desbordament del Ter. S'inunda el barri de Pont Major. El pont, les cases i les preses de contenció en resulten afectades.

FONTS: SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 18 d'octubre de 1552.

Desbordament de l'Onyar, el Galligans i el Güell. *Aiguat de Sant Lluc*. El Galligans inunda el monestir de Sant Pere i enderroca diferents cases. També s'inunden els convents del Carme i de Sant Francesc d'Asís i l'Ajuntament. S'ensorren dues cases al carrer Ballesteries.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 15 de desembre de 1553.

Desbordament de l'Onyar. Els habitants del Mercadal han de refugiar-se a la Força.

FONTS: MIRAMBELL, 1969; MARQUES, 1979, 1981 i 1982; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 25 de novembre de 1557.

Desbordament del Ter i l'Onyar.

FONTS: MIRAMBELL, 1969; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 12 de setembre de 1568.

Desbordament de l'Onyar.

FONTS: MIRAMBELL, 1969; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 15-22 d'octubre de 1575.

Desbordament del Ter i l'Onyar. S'inunden les places de les Cols i de l'Oli. Va caldre socórrer les monges del convent de Santa Clara, els pares Carmelites, els Franciscans i l'hospital de Sant Llätzer, a Pedret.

FONTS: MIRAMBELL, 1969; MARQUES, 1979; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 23 de desembre de 1579.

Desbordament del Ter i l'Onyar. A la Plaça del Vi les aigües van pujar una cana per damunt del sòl i les baranes del Pont Major van ésser destruïdes.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1979 i 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 25 d'octubre de 1599.

Desbordament de l'Onyar. Ràpida crescuda de l'Onyar que provoca l'esfondrament de quatre cases de la Cort Reial i altres tres del barri del Mercadal.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1979; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 15 de novembre de 1599.

Desbordament del Ter i de l'Onyar. Important avinguda del Ter que afecta les cases del barri de Pedret i intercepta el pas de l'Onyar, fent que s'inundés tota la part baixa de la ciutat. A la plaça de les Cols l'aigua arribà a 12 pams i a la plaça de Sant Pere als primers pisos de les cases.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1979 i 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 8 de gener de 1600.

Desbordament del Ter. S'ensorren algunes cases del barri del Mercadal.

FONTS: MARQUES, 1979 i 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. abril de 1603.

Desbordament del Ter. Les aigües destrueixen un baluart i un tros de muralla del sector del Mercadal i esfondren el Portal de la Barca.

FONTS: PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 3 de novembre de 1617.

Desbordament del Ter i de l'Onyar. *L'aiguat del Diluvi*. Una de les inundacions

més importants de la història de Catalunya. El desbordament del Ter afecta especialment els barris de Pont Major i Pedret, alhora que a l'interceptar el pas de l'Onyar provoca el seu desbordament. S'inunda tota la part baixa de la ciutat. S'ensorren tres cases i moltes altres resulten afectades. Greus danys al camí de França, des del barri de Pedret al del Pont Major.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1617; A.H.M.G., XXV.1. *Sèrie temàtica-alfabètica*, Lligall núm.11; CHIA, J. de, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1979, 1981 i 1982; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 22 de novembre de 1623.

Desbordament de l'Onyar. Després de ploure durant quatre dies, l'Onyar inunda la part baixa de la ciutat, resultant particularment afectades la plaça de les Cols i l'Argenteria.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1979; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 22 de maig de 1625.

Desbordament de l'Onyar. L'Onyar inunda la plaça de les Cols. CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1979; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 13 d'octubre de 1625.

Desbordament del Ter i l'Onyar. Importants pèrdues materials.
FONTS: GOBIERNO CIVIL DE GERONA, 1971

. 7 i 8 de novembre de 1625.

Desbordament del Ter. S'inunda el barri de Pedret.
FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981; ALBERCH i altres,

1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 1639 (sense data).

Desbordament del Ter, l'Onyar, el Güell i el Galligans. Els carrers de la ciutat esdevenen navegables. Nombrosos danys materials.

FONTS: GOBIERNO CIVIL DE GERONA, 1971.

. 15 d'abril de 1645.

Desbordament de l'Onyar.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1979; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 13 de desembre de 1663.

Desbordament del Ter. *Aiguat de Santa Llúcia*. El Ter ensorra part de la muralla de Sant Feliu (uns 112 metres) i unes quinze cases properes al riu.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1979 i 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 23 de novembre de 1669.

Desbordament del Ter. El Ter destrueix el dic que l'allunyava de la ciutat.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 24 de setembre de 1678.

Desbordament de l'Onyar i el Güell. Tres morts i trenta-tres cases destruïdes. En alguns llocs les aigües arribaren als dotze pams d'altura (plaça de les Cols i carrer Albereda).

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. desembre de 1686.

Desbordament del Güell.

FONTS: ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 19 de novembre de 1716.

Desbordament del Ter i de l'Onyar. Les aigües del Ter intercepten les de l'Onyar i provoquen una greu inundació a la ciutat. A la plaça de les Cols l'aigua arriba a cinc pams i a Pedret a sis o set pams sobre el paviment de les cases.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 1721 (sense data).

Desbordament del Ter. Les aigües s'enduen la barana que separava el riu Ter del carrer de Pedret.

FONTS: ADROHER i altres, 1983.

. 30 de novembre de 1726.

Desbordament del Ter i l'Onyar. El Ter trenca les defenses de la part de Santa Eugènia i embesteix la muralla entre els baluards de Santa Creu i de Sant Agustí, obligant a l'Onyar a inundar la part baixa de la ciutat (a la plaça de les Cols l'aigua arriba a sis pams d'altura).

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 17 de setembre de 1732.

Desbordament del Galligans i de l'Onyar. El Galligans inunda tot el barri de Sant Pere i l'Onyar la resta de la part baixa de la ciutat (carrer Albereda, plaça del Vi, Ballesteries, Argenteria, plaça de les Cols, carrer de la Barca, etc. Un mort, al barri de Sant Pere, sis cases ensorrades (una al pont del Galligans i cinc al carrer Ballesteries). Importants danys materials.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1732, f.347 a 430; A.H.M.G., XXV.1. *Sèrie temàtica-alfabètica*, Lligall núm.11; CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1982; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 29 d'octubre de 1735.

Desbordament del Galligans.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1735, f.423 r.; MARQUES, 1979; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 9 de gener de 1736.

Desbordament del Ter, l'Onyar i el Galligans.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1736, f.28 v.; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 8 d'octubre de 1738.

Desbordament del Galligans.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1738, f.278; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 26 i 27 de gener de 1740.

Desbordament del Ter i l'Onyar.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1740, f.16 v.; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. febrer 1741.

Desbordament del Ter.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1741, f.40 v.; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. desembre de 1742.

Desbordament del Ter.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1743, f.21; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991; CASTELLS i altres, 1992, p.156).

. octubre de 1758.

Desbordament del Ter.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1758, f.248; ALBERCH i altres, 1982.

. 25 d'agost de 1759.

Desbordament del Galligans i el Güell. Enderrocament de les palanques de la carretera i la propera al Portal de Figuerola.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1759; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 19 de novembre de 1762.

Desbordament del Ter.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1762; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 16 d'octubre de 1763.

Desbordament del Ter, l'Onyar, el Güell i el Galligans. *Aiguat de Santa Teresa*. Les aigües del Ter es desborden a l'alçada de Salt i Santa Eugènia i formen dos braços, un que va a parar a l'Onyar a l'altura de la Creu Bonica, i l'altre, unit al Güell, que embesteix el baluart de Figuerola. El Galligans ensorra les muralles d'ambdós cantons del seu curs. Les àrees més afectades són el barri de Sant Pere, la plaça de les Cols, Ballesteries, el carrer Ciutadans, la Devesa i el barri del Pont Major.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1763, f.417 i ss.; CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981 i 1982; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 4 de febrer de 1765.

Desbordament del Ter, l'Onyar i el Galligans.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1765, f.63; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 16 d'octubre de 1765.

Desbordament del Ter, l'Onyar i el Galligans.

FONTS: ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 2 de desembre de 1765.

Desbordament de l'Onyar.

FONTS: A.H.M.G., I.1.2. *Correspondència*, 1765, f.565; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 7 de desembre de 1772.

Desbordament de l'Onyar.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1772, f.274 r.; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 25 i 26 d'octubre de 1776.

Desbordament del Ter, l'Onyar, el Galligans i el Güell. Enderrocament de les palanques del Carme i de l'Areny.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1776, f.212 i ss.; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 13 de novembre de 1777.

Desbordament del Ter, l'Onyar i el Galligans. *Aiguat dels Tres Sets*. Les aigües del Ter, després de trencar la sèquia Monar i dues rescloses, tanquen el pas de les de l'Onyar, que inunden la part baixa de la ciutat. El Galligans esfondra una de les muralles del seu curs i inunda el monestir de Sant Pere.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981 i 1982; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 15 i 16 de desembre de 1777.

Desbordament del Ter, l'Onyar, el Galligans i el Güell.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1777, f.292 i ss.; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 21 de desembre de 1783.

Desbordament del Ter, l'Onyar, el Galligans i el Güell.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1783, f.168 i ss.; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 14-16 de gener de 1787.

Desbordament del Ter i l'Onyar.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1787, f.11 v. i ss.; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 20 al 25 d'octubre de 1790.

Desbordament de l'Onyar. Petita inundació de la part baixa de la ciutat, especialment la plaça de les Cols i el carrer Ballesteries.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 16 de maig de 1791.

Desbordament del Ter.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1791, f.83 v.; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 22 i 23 de novembre de 1793.

Desbordament del Ter i l'Onyar.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1793, f.153 i ss.; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. abril 1795.

Desbordament del Ter.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1795, f.35 v.; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. juny (?) 1798.

Desbordament del Ter.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1798, f.83 i ss.; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 19 d'abril de 1801.

Desbordament de l'Onyar i el Galligans. L'Onyar inunda la ciutat a través del clavagueram i el Galligans inunda el barri de Sant Pere.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981 i 1982; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 7 i 8 de març de 1802.

Desbordament del Ter i l'Onyar. El Ter tanca el pas a l'Onyar i al Galligans, que inunden la plaça de les Cols, la plaça del Vi, la plaça de l'Oli i part del carrer Ciutadans. També resulten afectats els barris de Pedret i Pont Major i la carretera de França.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 19-22 de desembre de 1804.

Desbordament del Ter.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1804, f.248 r.; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 5 i 6 d'octubre de 1814.

Desbordament de l'Onyar. Les aigües de l'Onyar s'estenen des de la porta de l'Areny i a la porta de la Barca.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1979; ALBERCH i altres,

1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 29 d'octubre de 1814.

Desbordament de l'Onyar. S'inunda la plaça de les Cols.

FONTS: CHIA, 1861; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 31 d'octubre i 1 de novembre de 1814.

Desbordament de l'Onyar. Inundació de característiques semblants a les dues anteriors.

. març de 1816.

Desbordament del Ter.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1816, f.75; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 7 i 8 de desembre de 1819.

Desbordament del Ter. El Ter inunda les cases de Pedret i talla el camí de França, talla el pas a l'Onyar, que no arriba a desbordar.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 4 al 6 d'octubre de 1820.

Desbordament del Ter.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1820, f.178; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 20 i 21 de desembre de 1822.

Desbordament del Ter i l'Onyar.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1822, f.257; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 17 de juliol de 1823.

Desbordament del Ter.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1823, f.191; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 2 i 6 de gener de 1826.

Desbordament del Ter i l'Onyar. El Ter es divideix en tres braços, inunda la Devesa i talla el pas de l'Onyar, que inunda des de la plaça de les Cols a la porta de la Barca.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1979; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 16 i 17 de desembre de 1826.

Desbordament del Ter i l'Onyar.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1826, f.132; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 19 i 20 d'octubre de 1827.

Desbordament de l'Onyar. L'Onyar entra a la ciutat a través del clavagueram.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 29 d'octubre de 1828.

Desbordament del Ter, l'Onyar, el Galligans i el Güell. L'Onyar inunda des de la porta de l'Areny a la porta de la Barca, i també part del barri del Mercadal. Per la seva part el Ter inunda el barri de Pedret i la Devesa, el Güell bona part del Pla de Girona i el Galligans el barri de Sant Pere.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 27 i 28 de maig de 1829.

Desbordament del Ter, l'Onyar i el Güell. El Ter i el Güell inunden el Pla de Girona, mentre l'Onyar omple d'aigua els sòtans de les cases més properes al seu llit.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 24 i 25 d'octubre de 1829.

Desbordament de l'Onyar i el Güell. L'Onyar inunda completament tota la part baixa de la ciutat. Importants danys materials.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1979; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 23 de setembre de 1831.

Desbordament del Ter. S'inunden les hortes del Pla de Girona.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 22 i 23 d'octubre de 1832.

Desbordament de l'Onyar. El Ter tanca el pas de l'Onyar, que s'extén per tota la

part baixa de la ciutat, des de la porta de l'Areny a la porta de la Barca.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 22 i 23 de novembre de 1832.

Desbordament de l'Onyar. Inundació de característiques semblants a l'anterior.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 26 i 27 de setembre de 1833.

Desbordament del Ter. Inundació amb poques conseqüències per a la ciutat.

FONTS: CHIA, 1861; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 1 i 2 d'octubre de 1833.

Desbordament del Ter. Inundació amb poques conseqüències per a la ciutat.

FONTS: CHIA, 1861; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. maig de 1836.

Desbordament del Ter.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1836, f.73; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 23 de gener de 1838.

Desbordament del Ter.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1838, f.10 v.; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 14 de novembre de 1838.

Desbordament del Ter.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1838, f.90 v.; ALBERCH i altres, 1982;
SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 28 de setembre de 1839.

Desbordament del Ter i l'Onyar.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1839, f.109 v.; ALBERCH i altres, 1982;
SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 5 i 6 d'octubre de 1839.

Desbordament del Ter i l'Onyar.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1839, f.109 v.; ALBERCH i altres, 1982;
SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 2 de novembre de 1839.

Desbordament del Ter i l'Onyar.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1839, f.109 v.; ALBERCH i altres, 1982;
SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 18 d'abril de 1840.

Desbordament del Ter.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1840, f.52; ALBERCH i altres, 1982;
SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 23 de desembre de 1840.

Desbordament del Ter, l'Onyar, el Galligans i el Güell. El Ter trenca els murs de contenció contruïts al seu pas per la ciutat, s'ajunta amb el Güell, i, tots junts, van a desguassar a l'Onyar. El Galligans, per la seva part, ocasiona greus danys al barri de Sant Pere.

FONTS: MATAMOROS, 1841; CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1979, 1981 i 1982; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 18 i 19 de setembre de 1843.

Desbordament del Ter, l'Onyar, el Galligans i el Güell. La part més afectada fou el barri de Sant Pere, a conseqüència de l'embassament de les aigües del Galligans en el seu curs alt, les quals van cedir bruscament. Hi hagué uns 120 morts, 22 cases destruïdes i unes 150 greument afectades, a més d'altres danys materials.

FONTS: AMETLLER, 1844; GRASES, Edit., 1943; A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1843, f.147 i ss.; A.H.M.G., XIII.4.5. Aiguats. Lligall núm.1 (1843-1867); A.H.M.G., XXV.1. Sèrie temàtica-alfabètica. Lligall núm. 11; DE CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981 i 1982; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 17 de setembre de 1850.

Desbordament del Ter, l'Onyar, el Galligans i el Güell. El Ter destrueix part del mur de davant de Pedret. El Galligans inunda el barri de Sant Pere, el Güell tot el Pla de Girona i l'Onyar totes les cases i carrers properes al seu curs. Enderrocament de la meitat del pont de les Palanques Vermelles.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 21 de setembre de 1850.

Desbordament del Ter, l'Onyar, el Galligans i el Güell. Els quatre rius tornen a

inundar per segona vegada en pocs dies les cases i carrers acostumats.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1982; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 24 de maig de 1853.

Desbordament del Ter i de l'Onyar. El Ter trenca diferents parts dels seus dics, inunda la Devesa i el barri de Pedret, i talla el curs de l'Onyar, el qual inunda la part baixa de la ciutat.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 21 de maig de 1857.

Desbordament del Ter i l'Onyar.

FONT: GOBIERNO CIVIL DE GIRONA, 1971

. 25 de març de 1861.

Desbordament de l'Onyar. Les aigües arriben al carrer Ballesteries.

FONTS: CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1979; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 8 d'octubre de 1861.

Desbordament del Ter, l'Onyar, el Galligans i el Güell. Greu inundació que afecta la part més baixa de la ciutat. En alguns indrets, l'aigua arriba als segons pisos de les cases. Dos morts i uns 370 damnificats. Una setantena de cases afectades i nombrosos ponts danyats.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1861, f.64 r. i ss.; A.H.M.G., XIII.4.5. Aiguats. Lligall núm.1 (1843-1867); A.H.M.G., XXV.1. Sèrie temàtica-alfabètica. Lligall núm. 11; *El Telégrafo. Diario de avisos, noticias y decretos*, 22 octubre 1861, pp.7957-

7958; CHIA, 1861; PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 11 d'octubre de 1861.

Desbordament del Galligans. Inunda la plaça Sant Pere.

FONTS: MARQUES, 1979 i 1982.

. 8 de març de 1872.

Desbordament del Ter i de l'Onyar.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1872, f.84; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 19 d'octubre de 1876.

Desbordament del Ter, l'Onyar i el Güell. Enderrocament del pont del Güell, de les Palanques Vermelles i del Carme.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1876, f.232; A.H.M.G., XIII.4.5. Aiguats. Lligall núm.2 (1876-1884, 1932-1940, 1962-1963); PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 1882 (sense data).

Desbordament del Güell. El Güell inunda la porta d'Alvarez i el carrer Nou.

FONTS: PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 15 de setembre de 1884.

Desbordament de l'Onyar, el Galligans i el Güell.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1884, f.130; A.H.M.G., XIII.4.5. Aiguats. Lligall núm.2 (1876-1884, 1932-1940, 1962-1963); ALBERCH i altres, 1982;

SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 7 de novembre de 1884.

Desbordament del Ter, l'Onyar, el Galligans i el Güell.

FONTS: ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 1885 (sense data).

Desbordament del Ter i de l'Onyar. En resulta afectada la part baixa de la ciutat.

FONTS: PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 13 de desembre de 1893.

Desbordament del Ter, l'Onyar, el Galligans i el Güell.

FONTS: GOBIERNO CIVIL DE GIRONA, 1971

. 13 de desembre de 1897.

Desbordament del Ter, l'Onyar, el Galligans i el Güell.

FONTS: *Los Sitios*, 23 d'octubre de 1962; *Punt Diari*, 18 de febrer de 1982.

. 13 de gener de 1898.

Desbordament del Ter i l'Onyar. El Ter enderroca una paret de la plaça de Braus i inunda el barri de Pedret.

FONTS: PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991; CASTELLS i altres, 1992, p.414.

. 9 de març de 1898.

Desbordament del Ter. La inundació afecta sobretot la Devesa.

FONTS: PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 11 de desembre de 1902.

Desbordament del Ter, l'Onyar i el Güell. S'inunden molts habitatges del nucli antic de la ciutat i del barri de Pedret, així com terrenys i hortes properes a la plaça de Braus.

FONTS: PLA CARGOL, 1956; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 21 de gener de 1903.

Desbordament del Ter i l'Onyar.

FONTS: PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 1907 (sense data).

Desbordament de l'Onyar. Les aigües del Ter tallen el pas de les de l'Onyar, que inunda els carrers més propers al riu.

FONTS: PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1979; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 16 de novembre de 1908.

Desbordament del Ter i de l'Onyar.

FONTS: PLA CARGOL, 1956; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 7 d'octubre de 1919.

Desbordament del Ter i l'Onyar. Les aigües del Ter inunden la Devesa, Pedret, Pont Major i les cases i carrers més propers al seu curs. Per la seva part, l'Onyar inunda la part més baixa de la ciutat (Cort Reial, Ballesteries, Calderers, Sant Pere, Mercadal,

etc.).

FONTS: (A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1919, f.354 i ss.; A.H.M.G., XIII.4.5. Aiguats. Lligall núm.2 (1876-1884, 1932-1940, 1962-1963); *Diario de Gerona*, 9 d'octubre de 1919; PLA CARGOL, 1948; PLA CARGOL, 1956; MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 19 de febrer de 1920.

Desbordament del Ter i l'Onyar. El Ter inunda la plaça de Braus, la Devesa i les cases de Pedret, i l'Onyar els sòtans de les cases properes al riu.

FONTS: (PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 29 d'octubre de 1920.

Desbordament de l'Onyar. S'inunda la part baixa de la plaça del Molí, Argenteria, Ballesteries i Calderers.

FONTS: PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1979; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 22 de novembre de 1920.

Desbordament de l'Onyar. Inundació de característiques similars a l'anterior, però aquesta vegada les aigües arriben inclús al carrer del Carme.

FONTS: PLA CARGOL, 1948).

. 18 d'agost de 1921.

Desbordament del Ter, l'Onyar i el Güell. El Güell inunda el Pla de Girona, arribant al carrer de Santa Eugènia i la plaça Marquès de Camps. El Ter inunda la Devesa.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1922, f.174 v.; PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 4 de setembre de 1926.

Desbordament de la riera Maçana, el Güell i la sèquia Monar. El Güell trenca dos trams de la palanca del Portal de la Barca de la part de la Devesa. La sèquia Monar inunda tota la plana de Salt.

FONTS: *Diari de Girona*, 5 de setembre de 1926; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 1928 (sense data).

Desbordament de l'Onyar.

FONTS: SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 17 i 18 de desembre de 1932.

Desbordament del Ter. Les aigües del Ter inunden el barri de Pedret i la Devesa.

FONTS: A.H.M.G., XIII.4.5. Aiguats. Lligall núm.2 (1876-1884, 1932-1940, 1962-1963); *Diari de Girona*, 16, 17 i 19 de desembre de 1932; PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 17 i 18 de desembre de 1939.

Desbordament de l'Onyar. S'inunden els carrers propers al riu.

FONTS: PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 17-19 d'octubre de 1940.

Desbordament del Ter, l'Onyar i el Güell. El Ter inunda el barri del Pont Major i la Devesa, el Güell enfonsa el pont de Can Vidal i l'Onyar la part baixa de la ciutat. Hi hagué una quinzena de víctimes.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1940, f. 197 i ss.; A.H.M.G., XIII.4.5. Aiguats. Lligall núm.2 (1876-1884, 1932-1940, 1962-1963); COMISARIA GENERAL

DE REGIONES INUNDADAS (1942), *El Pirineo*, 19 d'octubre de 1940; PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1981; ALBERCH i altres, 1982; SOLER, 1990; SORRIBAS i GÜELL, 1991; *La tragèdia de l'aigua (18/10/1940)*, imatges cinematogràfiques.

. 1942 (sense data).

Desbordament del Ter.

FONTS: GOBIERNO CIVIL DE GIRONA, 1971; ARAGO i altres, 1972; MARQUES, 1979.

. 15 de desembre de 1943.

Desbordament de l'Onyar. S'inunda una part de l'Argenteria, la plaça de l'Oli, Ballesteries, part del barri de Sant Pere, Pedret i la plaça del Molí.

FONTS: PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 25 de febrer de 1944.

Desbordament del Ter i l'Onyar. El Ter inunda part de la Devesa i talla el pas a l'Onyar, que inunda les Ballesteries, la plaça de l'Oli i altres carrers de la part baixa de la ciutat.

FONTS: PLA CARGOL, 1948; MARQUES, 1979; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 27 de febrer de 1948.

Desbordament del Ter, l'Onyar i el Galligans. Les aigües de l'Onyar inunden els sòtans de les cases properes al riu i surten per les clavegueres de la plaça del Molí. El Galligans es desborda en el seu últim tram.

FONTS: *Los Sitios*, 28 de febrer de 1948; PLA CARGOL, 1948; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 11 i 12 d'octubre de 1962.

Desbordament del Ter, l'Onyar i el Güell. El Ter i el Güell inunden la Devesa i els barris de Sant Narcís, Santa Eugènia i Bell-lloc del Pla. L'Onyar inunda la part més baixa de la ciutat.

FONTS: A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1962, f.101-104 i 124-125; A.H.M.G., XIII.4.5. Aiguats. Lligall núm.2 (1876-1884, 1932-1940, 1962-1963); A.H.G., Fons Govern Civil, Expedient inundacions, núm.4; GOBIERNO CIVIL, 1962; *Arriba*, 13 d'octubre de 1962; MARQUES, 1979; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 13 de setembre de 1963.

Desbordament del Ter, l'Onyar i el Güell.

FONTS: *Los Sitios*, 14 i 15 de setembre de 1963; A.H.G., Fons Govern Civil, Expedient inundacions, núm.5; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991; *Inundación 1963*, imatges cinematogràfiques.

. 6 de novembre de 1963.

Desbordament de l'Onyar. Afecta els carrers més propers al seu curs.

FONTS: *Los Sitios*, 6 de novembre de 1963; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 9 de desembre de 1963.

Desbordament de l'Onyar. Les aigües de l'Onyar arriben a través de les clavagueres a la plaça del Molí i als Quatre Cantons.

FONTS: *Los Sitios*, 10 de desembre de 1963; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 8 i 9 d'octubre de 1965.

Desbordament del Ter, l'Onyar, el Galligans i el Güell. El Güell inunda el barri de Sant Narcís, l'Onyar el casc antic de la ciutat, el Galligans la plaça de Sant Pere i el Ter els barris de Pedret i la Devesa.

FONTS: *Los Sitios*, 9 i 10 d'octubre de 1965; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 15 d'octubre de 1965.

Desbordament del Ter, l'Onyar, el Galligans i el Güell. Inundació de característiques similars a l'anterior.

FONTS: *Los Sitios*, 16 d'octubre de 1965; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 4 de març de 1969.

Desbordament de l'Onyar.

FONTS: *Los Sitios*, 5 de març de 1969; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 4 d'abril de 1969.

Desbordament de l'Onyar. Les aigües de l'Onyar provoquen una petita inundació a la part més baixa de la ciutat.

FONTS: *Los Sitios*, 6 d'abril de 1969; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 11 d'octubre de 1970.

Desbordament de l'Onyar, el Galligans, el Güell i la Maçana. Tres inundacions successives. Afecta tres quartes parts de la ciutat. Pèrdues valorades en 500 milions de

pessetes.

FONTS: *Los Sitios*, 13 d'octubre de 1970; GOBIERNO CIVIL DE GIRONA, 1971; A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1970, ff. 64-65r, 81r-82r, 120r-122r; A.H.G., Fons Govern Civil, Expedient inundacions, núms. 9, 10 i 11; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 20 de setembre de 1971.

Desbordament del Ter, l'Onyar i el Güell. Afecta les vies de comunicació, serveis públics, indústries i comerços de la ciutat.

FONTS: *Los Sitios*, 21 de setembre de 1971; MARQUES, 1979; ALBERCH i altres, 1982; SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 18 de maig de 1977.

S'inunda part del barri de Montilivi, degut al taponament del desguàs de la riera de Montilivi.

FONTS: SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 17 de febrer de 1982.

Desbordament de la riera de la Maçana.

FONTS: SORRIBAS i GÜELL, 1991.

. 4 d'octubre de 1987.

Desbordament del Galligans. S'inunda part del barri de Sant Pere, sense provocar greus danys materials.

FONTS: SORRIBAS i GÜELL, 1991.

4.5.5. Capbreu estadístic de les inundacions històriques a Girona.

Durant els exactament 800 anys que separen la primera inundació documentada (que data del 1193) i fins el 1993 s'han documentat un total de 146 episodis d'inundació a Girona. Això representa una mitjana d'una inundació cada 5 anys i mig, mitjana prou alta si tenim present la manca de documentació històrica (especialment acusada fins al segle XVII) que caracteritza la història de Girona, en general, i la referent a les inundacions, en particular.

Una primera ullada a la relació cronològica dels episodis d'inundació documentats i als apunts estadístics que se'n deriven ja en revela quines són algunes de les seves característiques generals:

- Pel que fa a la seva distribució per segles, s'observa un augment en el nombre d'inundacions documentades a mesura que s'avança en el temps, lògica conseqüència de l'existència d'una cada vegada major documentació històrica (veure gràfic 4.1.). Així, el buit entre la inundació del 1193 i la del 1331 cal atribuir-lo principalment a la manca de documentació o al desconeixement fins al moment actual de notícies documentals i no a la inexistència d'inundacions en aquests anys. Avantçant-nos a capítols posteriors, però, també seria interessant hipotitzar una menor vulnerabilitat de la societat gironina a les inundacions en aquests primers segles.

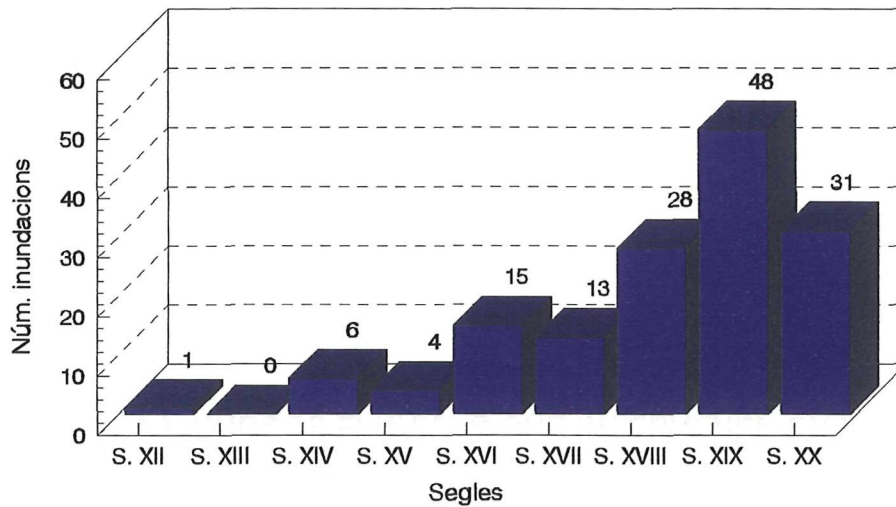
- Els cursos fluvials que intervenen majoritàriament en els episodis d'inundació a Girona són el Ter (98 vegades, el que vol dir que intervé en un 67% de les inundacions documentades) i l'Onyar (103 vegades, és a dir, en un poc més d'un 67% de les inundacions documentades). El Güell ha intervingut en un total de 36 vegades (en un 25% del total) i el Galligans en 32 vegades (22% del total), mentre els altres cursos menors d'aigua (riera Maçana, rec Monar, riera Burnal, etc.) només han intervingut 4 vegades (2,7% del total) (veure gràfic 4.2.).

- Quant a la freqüència temporal dels episodis documentats, aquests es concentren entre els mesos de setembre a desembre (92 inundacions, que representen el 63% del

total, exceptuant les no datades). Destaca el mes d'octubre amb 37 inundacions datades (25% del total, exceptuant les no datades) (veure gràfic 4.3.).

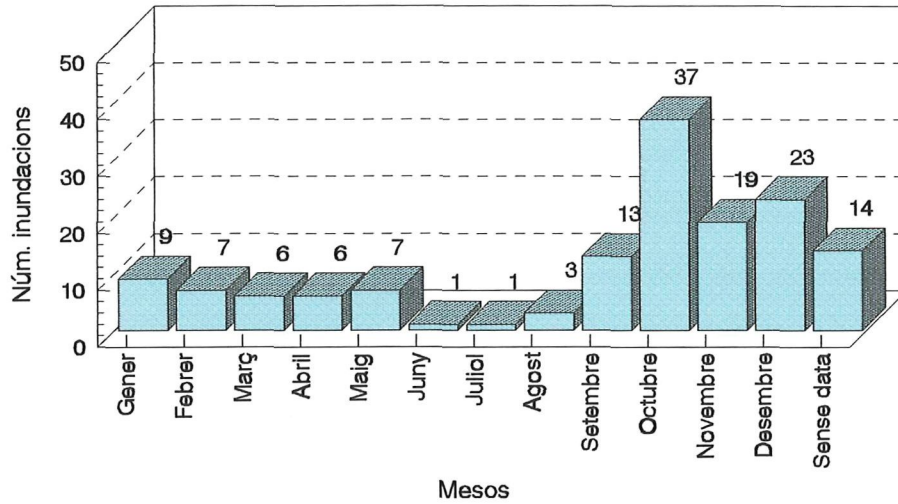
- Quant a les conseqüències que tenen sobre la població i les activitats humanes cal destacar els nombrosos danys materials que històricament ocasionen, tant a béns públics com privats. En canvi, i si exceptuem l'episodi de 1843, el nombre de víctimes humanes sembla que és relativament baix (o no n'hi ha o, en tot cas, poques vegades supera la xifra dels 5 morts). Per contra, i atesa l'amplitud i densitat d'ocupació de les àrees inundades, el nombre de damnificats acostuma a representar un percentatge molt elevat en relació al total de població de la ciutat.

GRÀFIC 4.1. NOMBRE D'INUNDACIONS A GIRONA PER SEGLES

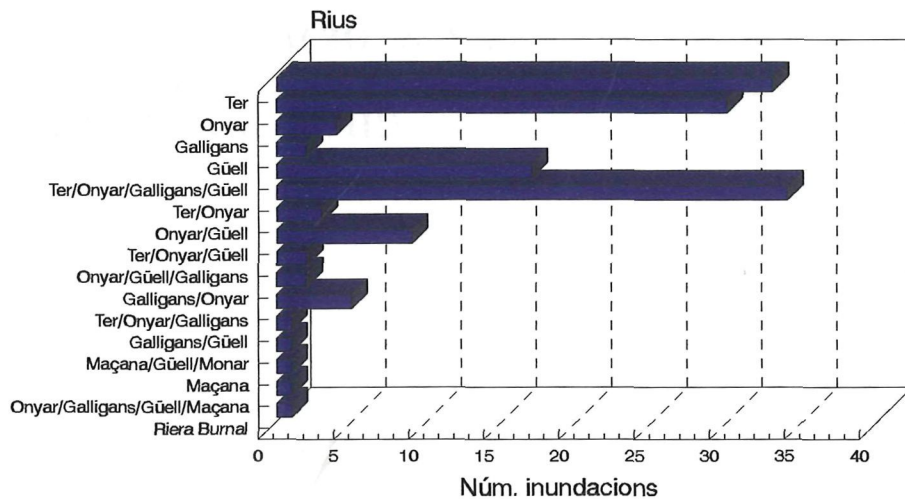
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades obtingudes en l'elaboració de la cronologia d'inundacions històriques.

GRÀFIC 4.2. FREQUÈNCIA MENSUAL DE LES INUNDACIONS A GIRONA

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades obtingudes en l'elaboració de la cronologia d'inundacions històriques.

GRÀFIC 4.3. CURSOS FLUVIALS QUE INTERVENEN EN LES INUNDACIONS A GIRONA

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades obtingudes en l'elaboració de la cronologia d'inundacions històriques.

**CAPITOL 5. LES INUNDACIONS A LA GIRONA DE
L'ANTIC REGIM (DEL SEGLE XIV ALS INICIS
DEL SEGLE XVIII).**

5.1. INTRODUCCIO.

Aquest treball se centra en l'estudi de la problemàtica de les inundacions a la ciutat de Girona a partir de les interrelacions existents entre els diferents components de les inundacions i cada un dels contextes en què es produeixen. Per bé que la finalitat del treball és incidir, especialment, en el període que va dels inicis del segle XVIII i fins a l'actualitat (moment en què la problemàtica de les inundacions a Girona pren un major relleu), s'ha cregut convenient introduir aquest primer capítol, que temporalment agafa del segle XIV i fins a inicis del segle XVIII, aproximadament, a fi que serveixi de marc general i punt de partida de tot l'estudi posterior. Les dificultats que comporta caracteritzar els diferents components del risc d'inundació dins aquest context no vénen només donades pel fet d'abastar un espai de temps tan llarg sinó que també cal ajuntar-hi els problemes deguts a la quasi inexistència de documentació, tant sobre història de la ciutat com sobre l'impacte que hi tenen les inundacions. Amb tot això, doncs, volem justificar el caràcter genèric i introductor de aquest primer capítol.

En la primera part d'aquest capítol es presenten les característiques generals (demogràfiques, socials, urbanístiques, etc.) que té Girona durant tot aquest llarg període històric conegut com a Antic Règim. A continuació, i ja entrant al tema que aquí s'estudia, es realitza una primera aproximació a la informació que aporta la relació de les principals inundacions històriques datades per a aquest model territorial. I, per últim, s'analitza quin és l'impacte que sobre la ciutat i els seus habitants tenen les inundacions, a través de l'estudi detallat dels diferents components del risc d'inundació i les interrelacions existents entre ells.

5.2. GIRONA, UNA CIUTAT D'ANTIC REGIM.

La determinació de cada un dels models territorials o contextes que s'han donat a la ciutat de Girona s'ha realitzat a partir d'aquells factors o condicions, endògens i exògens, canviants al llarg de la història, que caracteritzen cada context, fent-lo únic i diferent als altres. Aquestes condicions, estretament interrelacionades, s'han agrupat en sis grans categories (condicions demogràfiques, urbanístiques, econòmiques, socials,

polítiques i institucionals, i mediambientals). Tot seguit, doncs, veurem quines característiques presenten cada una d'elles en aquest primer model territorial que va del segle XIV a principis del XVIII i que es correspon amb el període històric conegut amb el nom d'Antic Règim. Abans, però, és important recordar que, sota aquesta expressió, s'entén aquell sistema econòmic, social i polític que es caracteritza (agafant una de les definicions més completes que s'han realitzat) pels següents trets:

"(...) económicamente se caracteriza por la lentitud de las relaciones, el predominio de la agricultura, la insignificancia de la metalurgia en una industria en sí misma secundaria, la casi nulidad del sistema bancario. Demográficamente siguió siendo largo tiempo medieval - y este término reaparecerá como un *leitmotiv*- por los altos niveles conjuntos de nupcialidad, fecundidad y mortalidad, así como por la persistencia de grandes crisis epidémicas o hambrunas. Políticamente, a pesar de grandes esfuerzos en contrario, siguió siendo el régimen de la diversidad jurídica, lingüística y administrativa, de la complicación y del privilegio. Está mentalmente marcado por una mezcla de creencia en prodigios y de fervor cristiano, un frecuente analfabetismo, una vida local y provincial extremadamente aislada, una concepción habitualmente débil y a veces nula del Estado, de la Nación, de la Patria, salvo en la adoración del monarca o la presencia física del peligro (...)" (Goubert, 1980, p.31).

Aquesta definició general de societat d'Antic Règim, que pel cas de la ciutat de Girona es compleix a bastament, serveix d'eix bàsic a partir del qual s'expliquen, d'entrada, els factors o condicions que caracteritzen aquest context i, a continuació, l'impacte de determinats fenòmens naturals extrems com són, en el nostre cas, les inundacions fluvials.

5.2.1. Les condicions demogràfiques.

Abans del segle XVIII el comportament demogràfic de Girona correspon a l'anomenat *cicle demogràfic antic o de l'Antic Règim*. Es caracteritza per una tendència secular a l'estagnació, derivada de les altes taxes de natalitat i mortalitat i les crisis de mortalitat de caire epidèmic. D'aquesta manera, l'evolució de la població en aquests anys presenta grans fluctuacions i una manca de creixement continu, però amb un pendent que s'apropa a l'horitzontalitat. (Alberch i Castells, 1985, p.10).

Així, d'una població que s'apropa als 8.000 habitants a mitjans del segle XIV, es passa als 4.755 habitants de l'any 1462. Només durant el segle XVI i part del XVII la població es mantindrà per damunt del llistó dels 5.000 habitants, per tornar novament

a les xifres anteriors cap a la segona meitat del segle XVII i bona part del segle XVIII. I no serà fins a finals del segle XVIII que la ciutat tornarà a assolir la xifra dels 8.000 habitants.

TAULA 5.1. La població de Girona (1365-1718).

ANY	NUMERO D'HABITANTS
1365/70	7.950
1462	4.755
1497	4.750
1515	4.935
1553	6.520
1708	4.620
1715	4.910
1718	4.473
1787	8.014

Font: NADAL, 1975, p.38; ALBERCH i CASTELLS, 1985, p.17 i ss.

Aquestes fortes oscil·lacions són degudes principalment a les pestes, guerres, crisis econòmiques i mortalitats catastròfiques que trasbalsen la ciutat durant aquest llarg període de temps. Després del màxim demogràfic de 1365/70, Girona resulta molt afectada per la crisi general de la segona meitat del segle XIV, motivada, sobretot, per la successió de tota una sèrie d'epidèmies i accentuada per l'impacte que va tenir la Guerra Civil Catalana de 1462-1472. La població entra en una fase de fort decliu, fins arribar a tenir poc més de 2.500 habitants l'any 1477. Sortosament, i després de la guerra civil, la política de *redreç* de Ferran II propicia una nova embranzida demogràfica, que permet arribar de nou als 5.000 habitants. Una petita recaiguda entre els anys 1515 i 1540 no és obstacle perquè la població tingui una segona empenta poblacional entre 1540 i 1630, lligada al període de màxima afluència d'immigrants occitans. Però a volts de 1620-1630 la població entra en una nova fase de crisi, agreujada pels efectes catastròfics de la pandèmia de 1650-51 i l'impacte de les guerres de 1640-1659, que fa que durant tota la segona meitat del segle XVII i les primeres dècades del XVIII l'ensopiment demogràfic i la tendència a l'estagnació en siguin els trets més destacats.

5.2.2. Les condicions econòmiques.

L'evolució socio-econòmica de Girona ve marcada per la seva tardana industrialització, que no té lloc fins la quarta dècada del segle XIX. La base productiva de la ciutat es concentrarà, durant molts segles, en les activitats tèxtils. Fins al segle XVI la principal font de riquesa és la manufactura de la llana, que proveeix el mercat comarcal i, àdhuc, l'europeu. Una altra branca important és el sector del cuir, que entra, però, aviat en crisi, l'any 1462. Altres sectors econòmics, com el metall, la construcció, l'alimentació, el transport, són més reduïts i estables, dedicats a abastir un mercat local o comarcal. Altrament l'agricultura del pla de Girona i del seu entorn (Santa Eugènia, Salt, Montfullà, Vilablareix, etc.) és la base de la subsistència dels gironins. La construcció de la sèquia Monar, derivada del Ter prop de Bescanó, regarà les terres de conreu de Girona i els seus voltants, alhora que donarà peu a la construcció de diversos molins fariners. Tot plegat farà que Girona es converteixi progressivament en centre d'intercanvi, on s'hi celebren nombrosos mercats i fires.

Durant la major part dels segles XIV i XV Girona entrarà en una etapa marcada per la precarietat econòmica, de la que no es recuperarà fins a la segona meitat de segle XV i de la que en resulta particularment afectada l'activitat tèxtil. A partir de la segona meitat del segle XV té lloc una revifalla econòmica, sobretot en el sector tèxtil però també d'altres sectors com la construcció i el comerç, afavorida per la política de *redreç de la mercaderia* de Ferran II, caracteritzada bàsicament per una reorganització de la normativa gremial i la lluita contra el desordre monetari.

Tot i la notable millora de les finances municipals, durant els primers anys del segle XVI es produeix una reculada de la producció i el comerç tèxtil, fortament lligada a la crisi demogràfica, que es veurà trencada pel canvi radical de conjuntura econòmica que experimenta Girona i tot Catalunya, en general, d'ençà la dècada de 1530 i fins a principis del segle XVII: l'obertura als mercats europeus i l'increment de moneda circulant, entre altres incentius econòmics, fa créixer l'activitat comercial de Girona. L'any 1567 es funda la Taula de Canvi, que emeté moneda de manera desmesurada i, en un primer moment, permeté la millora de les condicions econòmiques (possibilitats

de finançament per als poders públics, incentivació del comerç, etc.). Però aviat es veié la necessitat de recórrer al préstec i adoptar unes mesures estabilitzadores les quals faran que l'economia gironina entri, a partir del 1630, en una situació letàrgica que durarà fins entrat el segle XVIII i que es veurà agreujada pels enfrontaments bèl·lics de 1640-1652 i 1709-1714.

En definitiva, i sobretot després de la Pau dels Pirineus del 1659, que suposà la pèrdua del Rosselló, Girona es converteix en la primera plaça forta davant la frontera francesa. A partir de llavors, les repetides guerres i enfrontaments amb França castigaran durament la seva economia, que no participarà de l'arrencada industrial del set-cents.

5.2.3. Les condicions urbanístiques (veure mapes 5.1 i 5.2.).

L'emplaçament originari de Girona se situa a la part més elevada de la ciutat actual i correspon a l'època dels romans. Des d'aquests mateixos inicis és una situació estratègica: prop de la confluència de quatre rius, enlairada dalt un petit turó de les darreres estribacions de les Gavarres i prop de l'únic pas natural existent entre la plana de l'Empordà i La Selva, el congost del Ter. Fins al segle XII, ni la successió visigòtica, musulmana ni francesa no altera les dimensions del recinte murallat. Es a partir del segle XII que comencen a aparèixer petits grups de construccions o burgs fora muralles, al voltant d'antics monestirs o esglésies: els burgs de Santa Maria i Sant Feliu, al nord; el de Sant Martí, a migdia; el de Sant Pere, a la vall de Sant Daniel; el Mercadal, a la riba esquerra de l'Onyar. Així, i de manera esquemàtica, es pot dir que el creixement segueix tres direccions: cap al nord i seguint el recorregut de l'antiga Via Augusta dels romans, s'extén l'eix Sant Feliu-Sant Pere-Pedret; cap al sud, tant cap a

MAPA 5.1. GIRONA CAP A L'ANY 1667.

Títol original: Girone sur le Ter. Rivière. 1 Janvier 1667 avec un mémoire relatif à cette plan.

Data: 1667

Autor: no consta

Escala original: no consta

Procedència: Ministère de la Défense. S.H.A.T. Pavillon des Armes. L12 B3 251 (C). Château de Vincennes.
Reproducció a partir del fons de materials cartogràfics del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona.

MAPA 5.2. GIRONA CAP A L'ANY 1684.

Títol original: Girone.

Data: 1684.

Autor: no consta

Escala original 300 toises=83mm

Procedència: Ministère de la Défense. Bibliothèque du Génie. Pavillon du Roi. Atlas 107. Vol.II. 985. "Plans des places étrangères". Chateua de Vincennes.

Reproducció a partir del fons de materials cartogràfics del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona.

la muntanya com sobre l'areny⁷ del riu Onyar; i cap a l'oest, a l'altra banda del riu Onyar, el barri del Mercadal. Amb el temps, tots aquests nous barris (excepte el de Pedret) seran envoltats per una nova línia de muralla. Primer, a l'època de Pere el Cerimoniós, els barris de Sant Feliu i Sant Pere i el barri de les Albergueries; després, al segle XV, el del Mercadal.

Aquest creixement espectacular cap a la part més baixa de la ciutat i més propera al riu, fora muralles, contrasta amb la part més alta, que es manté amb característiques gairebé rurals fins al segle XVI.

5.2.3.1. El creixement cap al sud.

El creixement cap al sud del recinte murallat romà segueix dues direccions. Per una banda, cap a la part muntanyosa fora muralla, on l'existència d'algunes esglésies afavoreix, a partir del segle XIV, la urbanització d'aquests espais, si bé amb unes característiques molt diferents (degut a la inclinació dels terrenys) que no la urbanització del pla. Per l'altra, cap al riu Onyar. En aquest cas, el tret més característic és la ràpida urbanització de l'antic areny durant els segles XIII i XIV, sense cap implantació prèvia, sinó simplement com a resposta a la necessitat de terrenys ben situats i de fàcil urbanització per a la naixent activitat comercial de la ciutat. I, així, ben aviat es formaran els eixos bàsics de l'entramat urbà: els carrers Ciutadans, Ferreries Velles, Mercaders i Argenteria-plaça de les Cols.

⁷. Amb el nom d'*areny* s'anomenen els espais sorrencs que formaven les ribes i el llit de l'Onyar al seu pas per Girona, espais que perduraran amb aquest nom fins que la canalització i acondicionament de l'Onyar substituiran la sorra pel formigó.

5.2.3.2. Els barris de Pedret, Sant Pere i Sant Feliu.

En aquest cas es tracta d'un creixement lineal a banda i banda de l'antiga Via Augusta. Altrament, per les característiques del lloc, atrau ràpidament aquells oficis necessitats d'aigua i espai, com la manufactura del tèxtil i el tractament de la pell i la llana, però també aquells oficis relacionats amb la construcció (picapedrers, teulers, fusters, etc.) ja que compta amb l'important recurs de la pedra de Montjuïc.

5.2.3.3. El barri del Mercadal, a l'esquerra de l'Onyar.

L'expansió cap a la riba esquerra de l'Onyar es realitza a partir de dos sectors clarament diferenciats: un al voltant de l'església, conegut amb el nom de Mercadal de Baix, i un altre, separat del primer per àmplies extensions de terres de conreu (les hortes del Mercadal), conegut com a Mercadal de Dalt. L'eix principal del creixement d'aquest sector és la sèquia Monar, de vital importància pel desenvolupament agrícola i industrial del pla de Girona i el barri del Mercadal. El creixement d'aquest nucli fa necessària la construcció d'una muralla, a començaments del segle XV, que resseguia l'actual Gran Via de Jaume I. A l'interior d'aquest recinte murallat del Mercadal, els convents aniran substituint, progressivament, les hortes, mentre fora de la muralla s'extendran les terres de conreu regades per la sèquia Monar i el Güell.

En definitiva, d'ençà el segle XII i fins al segle XV, aproximadament, la ciutat de Girona es caracteritza per un espectacular creixement expansiu fora muralles, ja que de la ciutat replegada dins el petit recinte murallat romà es passa a una ciutat que ha

ocupat rapidíssimament la part més baixa del seu territori circumdant. A partir del segle XVI, en canvi, la ciutat veu frenat aquest creixement expansiu i comença a experimentar un notable creixement urbà intern. El quasi permanent estat de guerra en què viuen els gironins en aquests anys repercuteix, evidentment, en la configuració urbanística de la ciutat. Les principals actuacions tenen lloc en el terreny defensiu, com la construcció de baluards i fortaleces defensives o l'enderrocament dels habitatges situats fora i a prop de la muralla (com va succeir després del setge de 1653, en què s'enderrocaren els habitatges construïts al barri de Pedret, al carrer del Carme i al carrer de la Rutlla), per exemple.

En conclusió, i com diu Jaume Fabre (1986), si fins al segle XII hom pot parlar de Girona com un recinte murallat, a partir d'aleshores s'inicia la formació i evolució d'una ciutat.

5.2.4. Les condicions socials.

L'estructura social de la Girona de l'Antic Règim és jerarquitzada i dominada per la noblesa i el clergat. D'ençà el segle XIV i fins a inicis del segle XVIII es repeteix, en línies generals, una mateixa estructura social: un 5% de la població pertany a la mà major (càrrecs eclesiàstics, rics i nobles, patriciat urbà i els alts funcionaris), un 12% a la mà mitjana (artesans i comerciants ben situats, notaris, metges, etc.), i la resta, un 80%, a la mà menor (la gent dels oficis: paraires, teixidors, sabaters, hostalers, etc.) i a la població marginada, integrada bàsicament pels pobres, els esclaus i els jueus. Pel que fa a la gent dels oficis, cal remarcar, sobretot a finals d'aquest període, la seva

agrupació en col·legis, gremis i cofradies, que esdevindran l'agrupació més important dins l'estructura ciutadana. I pel que fa al clergat, també cal esmentar el seu important increment a partir del segle XVI, derivat de l'establiment de nous ordres religiosos a la ciutat.

TAULA 5.2. Distribució socio-professional de la població activa de Girona.

	1388	%	1462	%	1558	%	1651	%	1717	%
Agricultura	5	0,6			24	2,3	20	2,3	69	6,9
Activitats tèxtils	188	26	227	25,8	313	30,3	159	18,9	88	8,9
Pell i calçat	180	24,9	123	14	102	9,8	103	12,2	99	10
Metal.lúrg.	44	6,1	58	6,6	33	3,2	70	8,3	55	5,5
Construcció	77	10,6	92	10,4	83	8	78	9,2	85	9,2
Alimentació	69	9,5	75	8,5	59	5,7	103	12,2	75	7,5
Comerç i transport	52	7,2	52	5,9	68	6,5	78	9,2	61	6,1
Prof. liberals	93	12,8	24	2,7	18	1,7	35	4,1	56	5,6
Classes privil.			60	6,8					65	6,5
Homes de ciència			15	1,7	18	1,7	17	2		
Jornalers									149	15
Oficis diversos	13	1,8	109	12,4	53	5,1	115	13,7	110	11,1
Vídues i altres					134	12,9	41	4,8	59	5,9
Sense exp. d'ofici			42	4,7	126	12,2	20	2,3	16	1,6
TOTALS	721	100	877	100	1.031	100	839	100	987	100

Font: SIMON, 1985, pp.50-51.

En definitiva, una estructura social típica de l'Antic Règim, amb una minoria de classes privilegiades que dominen les fonts de riquesa de la ciutat i una majoria de classes pobres, supeditades al poder d'aquestes classes privilegiades.

5.2.5. Les condicions polítiques i institucionals.

Durant aquest llarg període de temps Girona coneix tres tipus d'organització diferents, ja que al segle XIV el creixement demogràfic que experimenta la ciutat obliga, com va succeir a altres indrets, a substituir els règims electorals de consell obert o assemblea general de veïns per cossos electorals o consells restringits.

El primer tipus d'organització arranca d'un privilegi de Pere III, l'any 1344, pel qual instaura a la ciutat un consell de 80 membres, escollits entre les persones distinguides de la ciutat: 26 persones de la mà major, 27 de la mà mitjana i 27 de la mà menor. D'aquest consell en sortien les magistratures anuals (els sis jurats de la ciutat) i un cos municipal encarregat d'assessorar-los en aquells casos més conflictius. Com es pot suposar, aquest sistema fou qüestionat per les classes modestes i arribà a ésser motiu d'enfrontaments, ja que se sentien poc representades. (Sobrequés, 1975).

Però l'any 1437, i segons un privilegi de la reina Maria, s'introdueix el factor sort en el mecanisme electoral. S'instaura un sistema mixt d'elecció que combina la designació i la sort, però que no fa més que accentuar les disputes entre les classes riques i les més modestes. D'aquí que l'any 1457 Alfons el Magnànim instauri un nou sistema que estarà constituït per un consistori municipal de 80 membres, dels quals sis seran jurats (dos de cada mà) i 74 consellers. Altres càrrecs eren el *mostassà*, un *clavari dels impostos*, dos *sobreposats d'obres* i tres *oïdors de comptes*, tots ells elegits per sort. Aquest sistema, que acaba amb els enfrontaments entre les diferents classes socials de la ciutat, durarà, amb algunes modificacions, fins el 1714, quan el triomf borbònic comporti la implantació d'un ajuntament de model castellà, presidit per un corregidor representant directe de la corona i que té, també, funcions militars (Guilleré, 1981).

En definitiva es pot dir que l'organització política d'aquest període ve caracteritzada per un grau d'autonomia força elevat del poder local, si bé que supeditada sovint al poder reial o al dels seus delegats a la ciutat. Una dualitat de poder que, per altra banda, es manifestarà en molts dels àmbits de la gestió local, entre ells, l'ús i gestió dels recursos naturals, especialment l'aigua.

5.2.6. Les condicions mediambientals.

Però el tret que realment diferencia en aquest període la ciutat de Girona i els seus habitants de la resta de ciutats catalanes, és la inseguretat del seu medi. La famosa trilogia fam-guerra-pesta que hom atribueix a les societats d'Antic Règim la trobem especialment accentuada en el cas de Girona. La seva condició de plaça forta en el camí de França a Barcelona fa que sigui afectada contínuament pels conflictes bèl·lics i que, per tant, els seus habitants visquin enmig d'un clima d'intranquil·litat constant. Els episodis bèl·lics dels anys 1462-1472, 1640-1659, 1675, 1685, 1694 i 1704-1714 exemplifiquen el caràcter continuat de la guerra a la ciutat. Per altra banda, epidèmies de pesta com la pesta negra del 1347-1351 o la pandèmia del 1650-1651 també causaren autèntics estralls entre la població gironina. I a tot això cal afegir-hi les èpoques de penúria alimentària i de fam, agreujades per la incidència de fenòmens atmosfèrics nocius, com les plagues de llagosta, les sequeres, i, també, les inundacions.

Altrament, amb la formació de la ciutat murallada, de caràcter defensiu, la ciutat es dota d'una mena de barrera ecològica, una mena de nucli aïllat a l'interior del qual es desenvolupen periòdicament les epidèmies i on el grau d'insalubritat urbana deuria ésser força elevat. L'aigua dels quatre rius, a més de provocar les boires i humitats que de sempre han caracteritzat la ciutat de Girona, serveixen per transformar els productes (tèxtil, cuir, paper, etc.) que requereixen de la humitat i la putrefacció. Uns rius que, per altra banda, i especialment pel cas del Ter, són indispensables per a la defensa de la ciutat.

En definitiva, la ciutat de Girona en aquest model d'Antic Règim ve marcada per sis trets generals: a) les grans fluctuacions i la manca de creixement continu de la població, b) el predomini de l'agricultura com a base de la subsistència dels gironins, i les activitats tèxtils com a base productiva de la ciutat, c) el creixement urbanístic i l'expansió fora muralles, d) una estructura social molt jerarquitzada, dominada per la noblesa i el clergat, e) un cert grau d'autonomia del poder local, sovint, però, supeditat al poder reial o al dels seus delegats a la ciutat, i, f) el clima d'inseguretat del seu medi.

Uns trets que, interrelacionats, expliquen, com es veurà tot seguit, les respostes que aquesta societat gironina d'Antic Règim dona a la manifestació d'un risc natural com són les inundacions.

5.3. LES INUNDACIONS.

A continuació es presenten, a partir d'una senzilla aproximació estadística de la informació que ens facilita la cronologia de les inundacions ocorregudes i la descripció de les principals inundacions històriques documentades, quins són els trets generals que prenen les avingudes dels quatre rius gironins en aquest model territorial d'Antic Règim.

5.3.1. Trets generals.

D'ençà el 1193, any en què trobem la primera inundació documentada, i fins el 1718, es té notícia d'un total de 40 inundacions, especialment concentrades en els segles XVI i XVII (28 inundacions), el que dona una mitjana d'una inundació cada tretze anys (veure gràfic 5.1.).

Aquest relativament baix nombre d'inundacions documentades (sobretot si ho comparem amb anys posteriors) és explicable, en bona part, per la poca documentació històrica existent en relació a aquest període temporal. Altrament, ens atrevim a pensar que el caràcter familiar que adquireixen amb el temps les inundacions periòdiques dels rius o, també, la possibilitat d'una menor vulnerabilitat i major adaptació de la societat gironina a aquest tipus de risc (especialment en els primers temps d'aquest període), podrien ésser factors explicatius de la mancança documental. A les planes que segueixen explorarem amb deteniment aquesta hipòtesi.

A partir de la informació que ens donen els gràfics que s'acompanyen podem veure quines són les característiques generals d'aquests fenòmens d'inundació:

- Els rius que preferentment intervenen en els episodis d'inundació a Girona són el Ter i l'Onyar, mentre el Güell i, sobretot, el Galligans, tenen un paper totalment

secundari. L'Onyar és el riu que es desborda amb major freqüència, ja sigui individualment (11 vegades) o conjuntament amb el Ter i/o els altres cursos fluvials (19 vegades), el que vol dir que intervé en més del 70% de les inundacions documentades. A continuació li segueix el Ter que, individualment (10 vegades) o junt als altres rius (16 vegades), intervé en un 60% dels episodis ocorreguts. El Güell i el Galligans no provoquen mai, per ells mateixos, cap inundació (només en un cas es té notícia d'una inundació provocada pel riu Güell), sinó que acostumen a desbordar-se junt a algun dels altres rius (6 i 3 vegades, respectivament) (veure gràfic 5.2.).

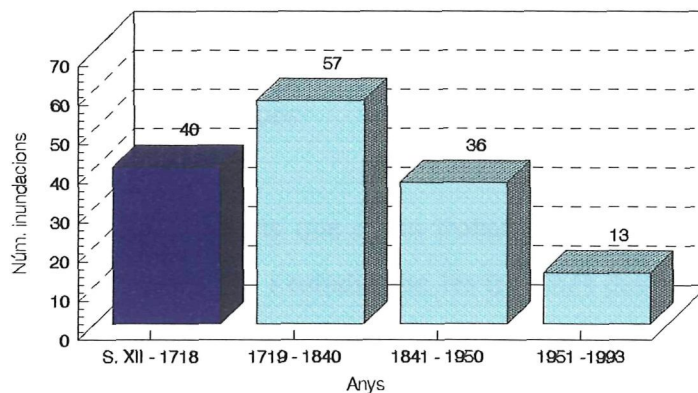
Això ens porta a comentar breument quina és, a la Girona de l'Antic Règim, la problemàtica dels rius en relació a les inundacions. A grans trets, es pot dir que es produïen dos tipus d'inundacions: una provocada pel desbordament d'algun dels quatre rius, principalment i com ja s'ha comentat, el Ter o l'Onyar, i una altra deguda a una crescuda conjunta de dos o més rius.

En el primer cas, el desbordament del Ter venia donat per les intenses precipitacions a la seva capçalera, que provocaven crescudes lentes però importants de les seves aigües. En aquests casos, el Ter acostumava a desviar-se, obrint nous braços, cap a la ciutat, i provocant importants danys als barris més propers al seu curs, especialment el Mercadal, Pedret i Pont Major. Les precipitacions a la conca de l'Onyar, per la seva part, provocaven una crescuda ràpida de les seves aigües, que inundaven la part més baixa de la ciutat i més propera al seu curs.

En el segon cas, la crescuda conjunta del Ter i l'Onyar solia ésser el més freqüent (32% de les vegades). Es produïa quan la crescuda conjunta del Ter i algun dels seus altres afluents (exceptuant el Galligans, que quasi no intervé en aquest tipus d'inundació), provocava que el Ter no pogués engolir les aigües de l'altre o altres rius, pel que actuava com una presa, fins arribar a desbordar. Lògicament, l'àrea inundada era més gran i els danys més elevats.

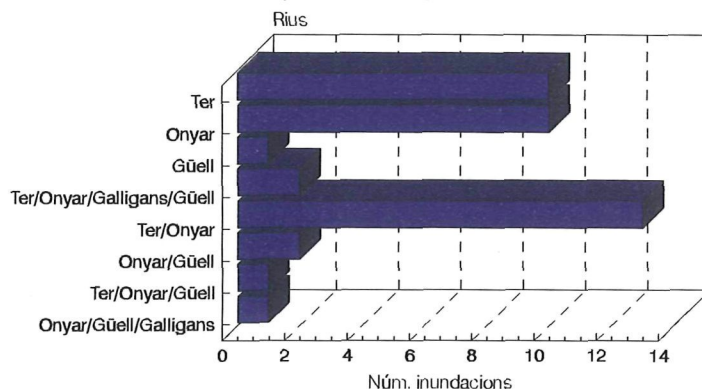
- Pel que fa a la freqüència temporal d'aquestes inundacions s'observa que la majoria (25, que representen el 75% del total, exceptuant les no datades) tenen lloc en

GRÀFIC 5.1. NOMBRE D'INUNDACIONS A LA GIRONA DE L'ANTIC RÈGIM (S. XII - 1718)

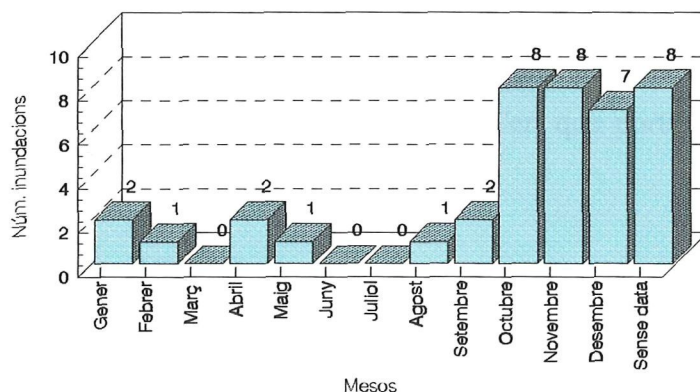
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades obtingudes en l'elaboració de la cronologia d'inundacions històriques.

GRÀFIC 5.2. CURSOS FLUVIALS QUE INTERVENEN EN LES INUNDACIONS A LA GIRONA DE L'ANTIC RÈGIM (S. XII - 1718)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades obtingudes en l'elaboració de la cronologia d'inundacions històriques.

GRÀFIC 5.3. FREQUÈNCIA MENSUAL DE LES INUNDACIONS A LA GIRONA DE L'ANTIC RÈGIM (S.XII - 1718)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades obtingudes en l'elaboració de la cronologia d'inundacions històriques.

els mesos d'octubre a desembre, i destaca el mes d'octubre amb 10 episodis d'inundació datats (30% del total, exceptuant les no datades) (veure gràfic 5.3.).

5.3.2. Les principals inundacions històriques.

D'entre la quarantena d'inundacions que s'han trobat documentades per aquest període de temps s'ha optat per escollir-ne i estudiar-ne les tres més destacades, atenent als criteris prèviament fixats (amplitud de l'àrea inundada, nombre de víctimes i damnificats i quatia i abast dels danys materials).

. 18 d'octubre de 1552. (veure fitxa 1).

El 18 d'octubre de 1552 es produeix el desbordament dels rius Galligans, Güell i Onyar, provocant una important inundació a la ciutat que es coneixerà amb el nom de *l'Aiguat de Sant Lluc*. El Galligans s'embassà en la pinta del baluard de Sarraïnes i inundà el monestir de Sant Pere del Galligans, mentre el Güell i l'Onyar inundaren bona part de la part baixa de la ciutat, especialment els convents del Carme, de Sant Francesc d'Asís i l'Ajuntament (on l'aigua arriba als set pams d'altura). No es té notícia que hi hagués cap víctima però sí de l'enfonsament de dues cases al carrer Ballesteries i d'algunes més al barri de Sant Pere⁸. Una mostra del caràcter catastròfic d'aquesta inundació, que sembla ésser tingut lloc poc després d'una altra avinguda, ens arriba a través de l'arxiver municipal Julián de Chía (1861, p.4): "todo el verano del año siguiente de navegó en barcas desde la puerta de San Feliu hasta el puente de Piedra".

. 3 de novembre de 1617. (veure fitxa 2)

L'any 1617 la ciutat de Girona sofreix una de les inundacions més catastròfiques de tota la seva història i que serà coneguda popularment i significativa amb el nom de *l'Aiguat del Diluvi*. Aquesta inundació, que afectà bona part del territori català, fou provocada a Girona pel desbordament del Ter i l'Onyar. El Ter, que portava un gran

⁸. A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1552, f.138.

cabal d'aigua, inunda els barris de Pedret (primer pis) i Pont Major (16 pams) ("des de l'escorrec d'en Roca de la Barca fins al Portal de Figuerola", segons Julián de Chía, 1861, p.7), alhora que talla el pas de l'Onyar i en provoca el seu desbordament per tota la part baixa de la ciutat (plaça de les Cols, el Mercadal, Casa Duana de la plaça del Vi i barri de Sant Pere (primer pis)). No es coneix si hi hagué víctimes, però sí nombrosos damnificats i danys materials, especialment a les edificacions i habitatges (s'ensorren dues cases situades al camí entre la porta d'en Figuerola i la Barca d'en Roca i una de davant la porta d'en Figuerola, a més d'importants danys a les cases de Pedret) i a les vies de comunicació (el camí de França esdevé totalment intransitable).⁹

. 24 de setembre de 1678. (veure fitxa 3)

Després de dos dies d'intenses precipitacions, una important crescuda té lloc el 24 de setembre de 1678 en els quatre rius gironins, especialment l'Onyar. A les deu del vespre l'Onyar inunda la part baixa de la ciutat (convents de Sant Francesc, Santa Clara, Sant Agustí, el Mercadal i dels Mínims, i els carrers Albereda (12 pams) i Ballesteries i l'Ajuntament (8 pams)). En aquesta ocasió hi hagué tres morts i nombrosos damnificats, a més d'unes pèrdues econòmiques que es xifraren, en aquell moment, en 150.000 ducats¹⁰. Les pèrdues es concentraren en l'agricultura i la ramaderia (hortes i bestiar del barri del Mercadal), els molins (molí fariner de baix), el comerç (especialment de la plaça de les Cols), els habitatges (33 cases repartides entre la baixada i plaça de Sant Feliu, el carrer Ballesteries, la plaça de les Cols i el barri del Mercadal, foren ensorrades), les obres de defensa de la ciutat (baluard del Portal de l'Areny), diverses obres d'infraestructura hidràulica (murs dret i esquerre de l'Onyar, baranes del pont de Sant Francesc i pila en construcció a l'Onyar), a més dels porxos de davant el baluard del Portal de l'Areny i la porta d'en Vila¹¹.

⁹. A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1617, ff.133-135 i A.H.M.G., XXV.1 *Sèrie temàtica-alfabètica*. Lligall núm.11. Riuades i inundacions, s.XVII-XIX.

¹⁰. A.H.M.G., XXV.1. *Sèrie temàtica-alfabètica*, Lligall núm.11. Riuades i inundacions, s. XVII-XIX.

¹¹. A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1678, ff.271-279 i 323-324.

5.4. L'IMPACTE DE LES INUNDACIONS A LA GIRONA DE L'ANTIC REGIM.

Fins aquí s'han presentat, per una banda, les característiques generals del model d'Antic Règim a la ciutat de Girona i, per l'altra, s'han descrit alguns dels episodis d'inundació més catastròfics documentats per a aquests segles. Des d'aquesta senzilla aproximació ja es pot intuir una evolució o un canvi en l'impacte de les inundacions en aquest model d'Antic Règim respecte a etapes anteriors. A continuació, doncs, cal analitzar detalladament cada un dels elements que actuen en aquest canvi de la vulnerabilitat de la ciutat a les inundacions i, posteriorment, en les formes d'adaptació que els gironins desenvolupen per tal de fer-hi front.

5.4.1. L'evolució de l'ocupació humana a les àrees inundables.

La caracterització de l'impacte de les inundacions a la Girona de l'Antic Règim passa pel tipus d'ocupació del seu medi. D'aquí que calgui incidir, abans de res, en les característiques físiques d'aquest medi i la seva relació amb el poblament.

Hi ha un moment en la història de Girona que marca l'inici d'un profund canvi entre el seu poblament i el medi en què s'assenta. Es el moment en què Girona comença a ésser quelcom més que una ciutat episcopal per començar a esdevenir un important centre de producció i comerç. Fins aquest moment, que s'acostuma a datar cap al segle XIII, la relació medi-poblament donava per resultat una vulnerabilitat a les inundacions no massa elevada. Girona s'assenta prop de la confluència de quatre rius però el suficientment enlairada per evitar els efectes nocius de les crescudes i les condicions d'insalubritat dels terrenys marjalencs. Per contra, els rius abasteixen d'aigua els seus habitants i suposen una barrera defensiva natural de primer ordre. Fins i tot les vies de comunicació d'entrada i sortida de la ciutat es troben a la banda de la muntanya. I per acabar-ho d'arrodonir, la ciutat es reclou darrera una línia de muralles, les quals, si bé pensades essencialment com a barrera defensiva enfront dels atacs enemics, també serveixen per barrar el pas de les aigües d'avinguda i els impedeixen amenaçar carrers i cases.

D'aquesta manera els espais més vulnerables inicialment devien ésser aquells situats fora del recinte murallat i que es reduïen a les esglésies fora muralles, com les de Sant Pere, Sant Martí, Sant Feliu i el Mercadal, les terres de conreu que s'extenen pel pla de Girona i aquelles obres d'infraestructura que els hi servien de suport (camins, ponts, passeres, canals, etc.).

A partir dels segles XII i XIII, però, aquesta situació comença a canviar. És el moment en què la incipient activitat comercial necessita d'uns centres d'intercanvi, les ciutats, preferentment aquelles més ben situades en el territori, com és el cas de Girona. Aquest fet, acompanyat per una important crisi del camp i la conseqüent emigració cap a les ciutats, fa que Girona visqui un important procés expansiu fora el recinte murallat, que durarà fins a finals del segle XV, que es caracteritzarà per una remarcable ocupació dels espais altament vulnerables a les avingudes dels quatre rius i que fins aquell moment havien estat respectats: la part més baixa de la ciutat actual.

Els espais més exposats a les avingudes que s'ocupen són:

. **Els barris de Pedret, Sant Feliu i Sant Pere**, en la zona de confluència dels quatre rius i entorn l'important camí de pas que era l'antiga Via Augusta dels romans, llavors convertida en camí ral. Els burgs de Sant Pere i Sant Feliu van ésser murallats a partir del segle XIV, mentre Pedret no va tenir la mateixa sort, el que farà que hagi de sofrir amb més duresa els atacs dels exèrcits enemics i els freqüents desbordaments del Ter.

. **El marge dret de l'Onyar: l'areny**. L'espai situat entre la muralla romana i el riu Onyar és un dels més exposats a les avingudes. L'ocupació d'aquests terrenys es realitza en dues etapes. Primer, fins a la vorera del riu, resseguit-ne la forma, però sense arribar a acupar la seva mateixa llera. A grans trets, vindria a ésser fins al desnivell que comença als actuals carrers de la Cort Reial i de Ballesteries: "El Carrer de la Cort Reial no és una siga-saga capriciosa. Era un revolt del riu" (Fabre, 1986, p.47). Però, immediatament després que aquest espai va ésser ple, s'ocupen les mateixes lleres de l'Onyar. Aquest procés de creixement cap a l'areny culmina amb la formació dels quatre carrers paral·lels que en constitueixen ja llavors els seus eixos bàsics: Ciutadans,

Ferrerries Velles, Mercaders i Argenteria-Plaça de les Cols.

Aquesta ràpida ocupació es diferencia de les altres perquè aquí no es parteix de cap implantació prèvia, ni d'esglésies ni de construccions rurals de cap tipus: responmerament a la necessitat de terreny barat i ben situat, de fàcil urbanització, per donar cabuda a la nova i pròspera activitat mercantil de Girona.

. **El marge esquerre de l'Onyar: el Mercadal.** Es tracta d'un creixement a partir de l'existència de l'església del Mercadal i al voltant de la sèquia Monar. Les hortes ocupen la major part de la superfície fins als segles XV i XVI, però a partir d'aquest moment la construcció de diferents convents va retallant el terreny a aquests terrenys dedicats al conreu.

La construcció d'una nova línia de muralla a partir del segle XIV que abastés els ravals de Sant Pere, Sant Feliu i el Mercadal i la consolidació de les existents que tancaven la Força Vella respon a la necessitat creixent de la ciutat per protegir-se de les tropes enemigues. Però a diferència de la muralla romana, la nova línia de muralla perdreà, en alguns aspectes, el seu paper complementari de mur de protecció enfront de les avingudes dels quatre rius. Per una banda, perquè alguns trams dels cursos d'aigua, com el Galligans, transcorreran a partir d'aquest moment per dins aquest recinte murallat, pel que la muralla en convertirà, en ocasions, ja no en frontera que impedeix l'entrada d'aigües a l'interior del nucli urbà, sinó en presa que farà embassar les aigües al seu interior. Per altra banda, perquè les nombroses portes properes al riu (porta de l'Areny, porta del Carme, porta de França, etc.) actuaran com a via de penetració fàcil de l'aigua cap als carrers de la ciutat.

Aquest increment de l'ocupació en espais altament vulnerables a les avingudes no només es fa en forma de cases o altres edificacions sinó també en relació a les vies de comunicació. Recordem com encara al segle XV calia travessar el recinte antic per anar dels barris del nord (Sant Feliu i Sant Pere) als barris del sud (Cort Reial, per exemple), i que l'entrada a la ciutat es realitzava per la muntanya i es dirigia cap a Barcelona travessant el recinte murallat d'origen romà. A partir del segle XIV, però,

comença a perfilar-se un nou camí de pas que trascorre pel marge dret del riu Onyar, el qual, per les seves particulars característiques de formació, val la pena analitzar detingudament. Es tracta del carrer de les Ballesteries. Efectivament, al segle XIV es construeixen cases adosades a l'antiga muralla romana i encarades cap a l'Onyar, cada una de les quals tenia un pati i hort que era el llit del riu. En el moment de construir-se la nova línia de muralles aquest espai no va ésser murallat, ja que es va considerar que ja existia una muralla, que era la muralla romana, pel que no tenia sentit edificar un nou mur per protegir unes quantes cases i horts. Ara bé, els setges del segle XV demostren la seva indefensió enfront dels conflictes bèl·lics, ja que aquestes cases van quedar completament destruïdes. Llavors serà quan aquest nou espai sigui aprofitat per crear una nova via de comunicació alternativa al camí real, que rebrà el nom de carrer Ballesteries, i que tindrà unes ordenances d'edificació que obligaran a construir un mur ben sòlid a la banda del riu de cada nova casa que s'edifiqui. Tot i que aquest nou carrer no aconsegueix urbanitzar-se fins al segle XVI, aviat assoleix la categoria de carrer reial ja que tot el trànsit que creua la ciutat ho fa per allà.

En definitiva es pot dir que és durant els segles XIV i XV quan Girona esdevé particularment vulnerable a les inundacions dels quatre rius. De la ciutat enlairada dalt la muntanya es passa a una ciutat on el nivell del pis està al mateix nivell que el riu. Fins i tot la nova línia de muralles perd el seu caràcter protector enfront de les avingudes per esdevenir, en ocasions, un element clarament obstaculitzador. Durant els segles XVI i XVII l'ocupació dels espais inundables continua, ara no tant de forma extensiva sinó intensiva, és a dir, no hi ha canvis urbanístics fonamentals sinó que s'intensifica el creixement en l'espai anteriorment ocupat: s'ocupen cases que havien quedat buides, es reconstrueixen cases destruïdes durant les guerres, es construeixen cases noves en els espais lliures dins el recinte fortificat i es dona un creixement en altura, que durarà fins a principis del segle XIX.

5.4.2. Els components del risc d'inundació.

Aquest augment de la vulnerabilitat de la Girona de l'Antic Règim a les inundacions no s'explica si no és a partir de l'anàlisi dels diferents factors o components

del risc d'inundació que hi intervenen. A nivell social, cal estudiar el paper que hi juguen les activitats productives, la composició social de la població, l'organització política i institucional i els valors culturals, mentre que, a nivell individual, cal presentar aquells aspectes que expliquen el coneixement que cada individu té del risc i com trasllada aquest coneixement a l'acció.

A continuació s'analitzarà detingudament la incidència de cada un d'aquests factors, de manera permenoritzada i individual, però, alhora, estudiant les interrelacions que existeixen entre ells, ja que només d'aquesta manera és possible explicar les respostes de la societat gironina a les avingudes en aquest model de ciutat d'Antic Règim.

5.4.2.1. Les activitats productives.

El canvi en les relacions productives que té lloc cap al segle XIII és el principal factors explicatiu dels diferents models d'ocupació humana del territori existents abans i després d'aquesta data. Abans del segle XIII l'activitat productiva principal era l'agricultura. La ciutat, assentada dalt la muntanya, tenia en l'activitat agrícola que practicava fora muralles el seu principal mitjà de subsistència i font de riquesa. D'aquesta manera, les terres conreuades del pla de Girona i el seu entorn, junt a algunes de les primeres infraestructures que els donaven suport (alguns petits molins i canals, per exemple), devien ésser els espais productius més afectats per les avingudes dels rius.

A partir del segle XIII, la ciutat esdevé centre d'intercanvi, on s'hi celebren transaccions i mercats. Aquest serà el principal eix vertebrador del territori a partir d'aquest moment i en ell recau, en bona part i com veurem a continuació, l'explicació de l'increment de la vulnerabilitat a les inundacions i les formes per fer-hi front.

Una activitat agrícola important.

El pla de Girona ha estat històricament, i com molt bé va definir Narcís Castells (1983, p.255) "el rebost agrícola de la ciutat". Dos factors vindran a marcar el

creixement de l'activitat agrícola en aquesta àrea. Per una banda, la construcció de la sèquia Monar que, junt amb el Güell i el rec de Figueroles regarà les grans extensions de terres de conreu de fora muralles, i farà moure els molins que, progressivament, aniran naixent al llarg del seu recorregut. En un primer moment sembla que la sèquia té una funció marginal, limitada a moure tres molins (a Salt, Santa Eugènia i al Mercadal) i a abastir d'aigua les hortes del Mercadal. Però aviat adquireix importància en el desenvolupament agrícola del Pla i, també, industrial del Mercadal. Prova n'és que el 1346 Pere III va fer ampliar l'extensió de la sèquia i des d'aleshores que pren l'aigua del Ter a l'alçada de Vilanna. Al segle XIV el rei hi té 27 molins. I per altra banda, el progressiu desplaçament del Ter, a partir del segle XIII, cap al nord, incrementa les zones de conreu, les *insulae*, terres abandonades pel Ter i inundables. Així doncs, la sèquia, per una banda, i les *insulae*, per l'altra, fan incrementar no només l'extensió i l'aprofitament agrícola sinó també el nombre d'infraestructures agràries, com la sèquia, la xarxa de camins rurals, les preses i les rescloses, els ponts i els molins.

Les primeres notícies sobre la distribució dels conreus al pla de Girona no les tenim fins a principis del segle XVIII, per bé que es pot assegurar que continuen essent, sense grans canvis, les de segles anteriors: un predomini absolut de les terres de secà (més d'un 90% del total), entre les quals destaca el conreu dels cereals. Les hortes de regadiu ocupen una porció petita de la superfície (aproximadament un 3% del total de terres de conreu) i es troben localitzades al veïnat de La Manola, dins la muralla del Mercadal i alguns horts més fora del Portal de Sant Pere i seguint el curs del Galligans.

Es de suposar, doncs, que l'agricultura, juntament amb les infraestructures agràries que es van desenvolupant a redós seu, esdevenen sectors productius vulnerables a les inundacions al situar-se, clarament, en terrenys al.luvials i molt a prop dels rius, especialment ben adequats per a l'agricultura en raó a la seva major fertilitat, proximitat d'aigua i excel.lents condicions topogràfiques. Els canvis en el curs del Ter, amb tendència a estendre's cap al sud, fa que es destrueixin periòdicament bona part de les hortes d'extramurs, ja que els camps queden convertits en sorrals, però, sobretot, l'obertura de nous llits deixa extensions de terra comunicades entre els braços del riu. Significativament, les hortes del Mercadal tenen molt més valor que les d'extramurs,

no només per la major fertilitat de les seves terres sinó perquè, pel fet d'estar a l'interior de la muralla, es garanteix una major protecció de les collites enfront dels desastres bèl·lics però, també i segurament, enfront de les envestides de les aigües. En canvi, el conreu de secà segurament deuria ésser menys vulnerable a les avingudes. En primer lloc, perquè el seu cicle productiu no coincideix amb els períodes de probabilitat elevada d'inundacions (a la tardor, època típica per a les avingudes a Girona, la collita de cereals ja s'ha realitzat). Tanmateix, si la inundació tenia lloc a la primavera o a l'estiu, les collites podien resultar greument malmeses i, així, agreujar encara més les periòdiques crisis de subsistència que afecten la població gironina d'Antic Règim. Efectivament, un any (o una sèrie d'anys) en què les condicions meteorològiques siguin adverses (inundacions, sequeres, plagues de llagosta, etc.) provoca, forçosament, una greu reducció de la collita, una alça de preus i la crisi de subsistència de la majoria de la població. (Boadas, 1984, p.110 i ss.).

Per altra banda, l'afectació d'un episodi d'inundació sobre els conreus de secà també depenia del sistema de rotació biennal que sembla es practicava en aquests segles a Girona. Durant l'any de repós les terres no es dedicaven a cap altre tipus de conreu o, en tot cas, deuria ésser a algun tipus de conreu marginal (blat de moro, mill, fajol, etc.), amb un nivell de productivitat molt reduït. En aquest cas, l'impacte d'una inundació es pot assegurar que variaria considerablement si tenia lloc en l'any de repós o en l'any de collita de cereals. Adhuc, a l'any de repós, una avinguda podia tenir (i de fet així era), efectes positius, ja que la quantitat de llims que deixaven les aigües al retirar-se dels camps era un excel·lent fertilitzant de les terres:

"(...) además que suele traer este río mucho lodo, que es de grande provecho a los campos y de mucho daño por las humedades que dexa en la ciudad, causa al mismo tiempo mucha confusión y horror a sus vezinos (...)" (Fabre, 1738, citat a Muñoz Corbalán, 1988).

Les primeres activitats manufactureres.

Les aigües dels rius i de la sèquia Monar s'aprofiten per fer moure els molins que s'hi localitzen al llarg del seu recorregut. L'any 1228 ja es coneix de l'existència de molins drapers i fariners al Ter, prop de Domeny. Al segle XIII i fins el 1589 hi ha

una presa a la boca del Galligans que ajudava a moure el molí fariner de Jaume Monells i el 1493 el Batlle General de Catalunya concedeix a Pere Querol l'establiment de molins fariners a l'indret anomenat La Manola. Al segle XIV es té constància de 27 molins reials a la sèquia Monar. Finalment, l'any 1587 es construeix a Pedret el complex de molins de La Manola.

La instal·lació d'aquests molins fariners configura els primers burgs industrials de la ciutat. Dos són els condicionants bàsics per a la instal·lacions de les primeres activitats artesanals: l'abundància d'aigua corrent i amplis espais per al seu treball. Per una banda, el Mercadal, on s'hi troben bon nombre de paraires i teixidors. I per l'altra i com a més important, els burgs industrials de Sant Feliu, Sant Pere i Pedret, amb una important manufactura tèxtil i de tractament de la pell i la llana, a més d'altres artesans vinculats al món de la construcció (picapedrers, fusters, teulers, etc.). En aquest últim cas, apart de l'abundància d'aigua en la confluència dels rius Onyar, Galligans i Ter, hi ha l'avantatge de trobar-se a peu de carretera.

La implantació d'aquesta nova activitat productiva i les seves infraestructures a les àrees pròximes als rius comporta, tanmateix, la seva exposició als periòdics desbordaments dels rius. Però, a més, se les culpa, en alguns casos i com s'analitzarà més endavant, d'ésser les causes directes de determinats episodis d'inundació ocorreguts a la ciutat. En concret, els habitants de Girona culpen les preses dels molins de Jaume Monells, al Galligans, i de La Manola, al Ter, de les inundacions dels anys 1380, 1414, 1437, 1445 i 1581 i en demanen l'enderrocament.

El naixement de l'activitat mercantil.

Es, però, el naixement i ràpid desenvolupament de l'activitat comercial i mercantil que experimenta la ciutat a partir del segle XIII la causa principal de l'augment de la vulnerabilitat de determinats espais enfront de les avingudes, en especial aquells situats al marge dret de l'Onyar, entre l'antic recinte romà i el riu. Com diu

Jaume Fabre (1986, p.52), "sembla existir una certa relació entre la preexistència d'un mercat a l'aire lliure a l'arenys i el creixement mercantil de la ciutat cap aquella banda", ja que el creixement espectacular que experimenten aquests indrets en aquests anys va lligat a la instal·lació de comerciants i buròcrates. Comerciants que s'instal·len i donen nom a carrers i places. Places de l'Oli, del Vi, de les Olles, de les Castanyes i de les Cols; carrer dels Mercaders, de l'Argenteria, de la Peixetaria i de la Neu. I buròcrates que converteixen l'actual carrer de la Cort Reial en el centre administratiu de la ciutat i que a la plaça del Vi hi situen l'Ajuntament. Altrament, a l'eixample cap a l'arenys de l'Onyar s'hi instal·len també els serveis comercials de propietat municipal, com les peixeteries, la venda de gel, les mesures públiques i la taula de canvi o banc. El carrer Ballesteries, que uneix els burgs industrials i artesans del nord amb el centre comercial i administratiu del sud, participa de les característiques dels dos sectors alhora que esdevé important via de pas (Alberch i altres, 1983).

En resum, tot això no és res més que la plasmació de com la necessitat de terreny barat, de fàcil urbanització per a una nova i pròspera activitat de la ciutat, el comerç, i, d'aquí, la necessitat de connectar per la banda del riu els ravals del nord amb els del sud, dóna peu a una sobtada ocupació d'espais vulnerables a les avingudes. Ni la muralla que es construirà seguint els límits del riu ni les obres de canalització que s'hi realitzen no impedeixen allunyar el perill de les inundacions dels centres comercials i administratius de la ciutat. Tant és així que, només de resseguir la relació de danys causats per les inundacions, hom pot observar com sovintegen les pèrdues als comerços, serveis municipals i habitatges de la plaça de les Cols, el carrer Ballesteries, la Cort Reial i l'Ajuntament, preferentment.

Aquest tipus d'urbanització, caracteritzada per la ràpida ocupació segons unes normes d'edificació prèvies força estrictes, respon als interessos especulatius i les facilitats donades pels poders governamentals per ocupar aquestes àrees. Així, després de la destrucció d'aquests espais amb les guerres o les inundacions, les autoritats públiques opten per la reconstrucció i consolidació de la part més baixa de la ciutat i mai per abandonar aquesta zona de risc. L'any 1496, per exemple, s'otorga una exempció d'impostos durant vuit anys als propietaris que construïssin una casa a la banda del riu sempre i quan fessin:

"(...) paret bona e forta de pedra e calç e ab bon fonament vers lo riu d'Onyar en la qual paret o muralla en la part de dalt hagen fer merlet i la qual paret tinga de gros quatre pams de cana de Girona i a la part inferior dues espieres ab bombardes (...)" (citat a FABRE, 1986, p.70).

Fins i tot, quan l'any 1546 les intenses pluges fan cedir el mur vell, s'ensorren una trentena de cases del carrer de les Ballesteries i causen una vintena de morts (en aquest cas no va caldre cap desbordament del riu), no va ésser motiu suficient perquè els propietaris abandonessin aquesta zona sinó que hi tornen a reedificar ràpidament fins arribar al punt d'ésser, a mitjans del segle XVII, el carrer més habitat de la ciutat.

5.4.2.2. Les classes socials.

Abans de passar a estudiar la composició social de la població de Girona i la seva relació amb el risc d'inundació és interessant recalcar dues apreciacions que serveixen no només per a aquest model d'Antic Règim sinó per a tots els que s'estudiaran en aquest treball. La primera és que, com passa a altres indrets del món, les àrees inundables són proporcionalment més desenvolupades (i, per tant, molt més poblades) que altres espais del territori. A Girona és tant o més clar quan l'activitat productiva més pròspera, el comerç, s'afinca i es desenvolupa en una de les àrees més vulnerables, l'arenys de l'Onyar. La segona, és que les conseqüències de les inundacions es comptabilitzen en termes econòmics però quasi mai (almenys de manera directa) en nombre de morts. Efectivament, les inundacions només incidiran sobre la mortalitat de

manera indirecta, quan donin peu o coincideixin amb algun brot epidèmic. Ramon Alberch i Narcís Castells (1985, pp.83-84) ho comproven comparant les dates de les inundacions documentades des del 1519 i fins el 1645 amb les xifres anuals del nombre de morts a la parròquia de Sant Feliu (l'única que es continua): no existeix cap mena de correlació. Fins i tot s'arriba a donar el cas que l'any 1617, any en què va tenir lloc una de les inundacions més catastròfiques de la història de Girona, la xifra de morts fou la més baixa de tota la mostra.

Per tal d'estudiar a fons la composició social de la població gironina i la seva relació amb una possible desigualtat enfront del risc d'avinguda ens valdrem dels estudis socials realitzats per quatre historiadors gironins i que són representatius de diferents moments d'aquest llarg període històric: el de Christian Guilleré (1979/80) per a l'any 1388, el de Santiago Sobrequés (1975) per a l'any 1462, el de Narcís Castells (1982) per a l'any 1631 i, finalment, el de Josep Clara (1982c) per a l'any 1651.

Santiago Sobrequés ens presenta l'estructura social del 1462, la qual que, a grans trets, es correspon amb l'estructura social que va dominar a Girona durant tot l'Antic Règim (veure taula 5.2.). Es una societat estamental, en la qual el 5% de la població pertany a la mà major, integrada bàsicament pels alts càrrecs eclesiàstics, rics i nobles, el patriciat urbà i els alts funcionaris. Geogràficament es troben repartits entre la Força Vella (els eclesiàstics) i els carrers Ciutadans i Albergueries (patriciat urbà, rics i nobles i alts funcionaris). El 12% de la població pertany a la mà mitjana, integrada per artesans i comerciants ben situats, notaris, metges, etc. Els trobem als carrers Ballesteries, l'Argenteria i la plaça de les Cols, principalment. I la resta, un 80% de la població, pertany a la mà menor o poble baix, és a dir, la gent dels oficis (paraires, sabaters, blanquers, ferrers, teixidors, etc.) i els grups marginats com els jueus, els esclaus i els pobres. Aquests viuen als barris de Pedret, Sant Pere, Sant Feliu, Mercadal o al carrer del Carme, excepte els jueus, els quals resten recollits a la Força Vella, i els pobres, els quals es caracteritzen per la seva mobilitat geogràfica dins la ciutat.

Un indicador clar d'aquesta composició social desigual de la Girona de l'Antic Règim és el repartiment de la riquesa per barris. Christian Guilleré (1979/80) i Josep

Clara (1982c) han estudiat, pels anys 1388 i 1651, respectivament, aquest aspecte a partir de l'anàlisi de les taxes aportades per a cada persona a les talles d'aquests anys (Taules 5.3. i 5.4.), d'on es dedueix que la major part de les famílies més riques i acomodades de la ciutat es troben al cor de la ciutat: la plaça de les Cols, la plaça del Vi, el carrer de l'Albereda, el carrer Ciutadans i el carrer de la Força, centre econòmic de la ciutat i residència dels comerciants i artesans adinerats, concentren el volum més gran de contribuents (60% i 75% del total, respectivament). El Mercadal (30% i 15% del total, respectivament) i, en general, els barris de la perifèria de la ciutat com els barris de Sant Pere i Pont Major (10% del total en ambdós anys) i les zones properes al Portal del Carne no acostumen, en canvi, a sobrepassar la mitjana de les contribucions al tall.

TAULA 5.3. El repartiment del tall per barris, a partir del tall de 1388.

	SANT PERE		SANT FELIU I CENTRE		MERCADAL		TOTAL	
> 1 lliure	13	8,07	204	26,53	25	6,06	242	18,04
> 10 sous	17	10,56	118	15,35	26	6,31	161	11,99
de 6 a 10 sous	35	21,74	174	22,62	65	15,78	274	20,42
de 3 a 5 sous	61	37,89	164	21,32	127	30,83	352	26,23
< 3 sous	35	21,74	109	14,17	169	41,02	313	23,32
Total	161	100	769	100	412	100	1342	100

FONT: GUILLERE (1979/80), p.334.

TAULA 5.4. El repartiment del tall per barris, a partir del tall de 1651.

LLLIURES	PONT MAJOR I SANT PERE		MERCADAL		SANT FELIU I CENTRE		TOTAL	
	Hab	%	Hab	%	Hab	%	Hab	%
1	93	59,61	129	63,23	221	42,18	443	50,11
2	34	21,80	38	18,62	96	18,32	168	19,00
3	12	7,70	8	3,92	29	5,53	49	5,55
4	7	4,49	7	3,43	36	6,88	50	5,66
5	4	2,56	6	2,94	15	2,86	25	2,82
6	2	1,28	3	1,47	22	4,20	27	3,06
8	-	-	3	1,47	10	1,90	13	1,48
10	3	1,92	3	1,47	36	6,87	42	4,76
15	-	-	1	0,49	25	4,78	26	2,94
20	1	0,64	4	1,96	12	2,30	17	1,92
30	-	-	1	0,50	10	1,90	11	1,24
50	-	-	-	-	3	0,57	3	0,33
?	-	-	1	0,50	9	1,71	10	1,13
Total	156	100	204	100	524	100	884	100

FONT: CLARA (1981a), p.8.

Un altre indicador de la desigual composició social de Girona és l'estructura familiar de la població. Narcís Castells (1981, p.131) quan estudia l'estructura familiar de la població de Girona el 1631 observa forts contrastos i desequilibris remarcables en la seva distribució en els diferents indrets de la ciutat. Si bé el tamany mitjà de les agrupacions familiars gironines és, per aquest any, de 3,73 persones, els coeficients més baixos es troben al Mercadal i, en general, als barris més perifèrics (burg de Sant Pere, Figueroles-Sant Agustí, Canaders-Pago, plaça del Mercadal, Cugussach, etc.). També és en aquest barri on s'hi troba un major nombre de famílies d'una sola persona. Als sectors centrals i més pròspers de la ciutat (Argenteria-plaça de les Cols, plaça del Vi-Albereda, Cort Reial, Peixeteries-Mercaders-Ferrerries Velles) la composició numèrica de les famílies és la més elevada (valors superiors a 4), arribant als valors màxims en el centre comercial de la ciutat (5,48 a Argenteria-plaça de les Cols). Tot això ja ens

indica de l'existència d'una relació directa entre grandària de les famílies i la seva posició econòmico-social.

De tot això, i centrant-nos en la relació que aquesta composició desigual de la població guarda amb una major o menor vulnerabilitat social al risc d'avinguda, hom arriba a la conclusió que si bé és cert que, geogràficament, existeix una alta exposició a les avingudes de les classes més pobres i marginades (exceptuant els jueus a la Força Vella), el mateix grau d'exposició (i fins i tot superior) es troben les classes mitjanes i altes (exceptuant una bona part dels eclesiàstics, replegats a la Força Vella). Cal fer notar que, a partir de l'any 1600, la venda dels solars del desaparegut call jueu després del 1492, fa que la ciutat alta sigui novament la residència del patriciat urbà, fet que es pot interpretar com un trasllat de les classes privilegiades cap a residències més ben condicionades i luxoses però, indirectament, també va suposar un trasllat cap a àrees menys vulnerables a les avingudes dels rius.

Tot sembla apuntar, doncs, que no existeix una diferenciació social clara en el moment d'ocupar les àrees més vulnerables a les avingudes. Ara bé, aquesta diferenciació social sí que existeix en el moment d'adoptar estratègies d'adaptació enfront d'aquest risc. Així, mentre les classes altes es troben en disposició de prendre certes mesures d'adaptació, no passa el mateix entre les classes modestes i pobres, pel que, en aquest últim cas, augmenta considerablement el potencial de pèrdues. Un dels factors més clars d'aquesta diferenciació social enfront de les avingudes ve determinat per l'accés o les limitacions a les oportunitats econòmiques o serveis que fan que certes estratègies d'adaptació puguin ésser o no preses. Les classes més pobres, per exemple, tenen menys recursos per tornar a l'estat originari després de l'ocurrència d'una avinguda o per adoptar mesures de mitigació. Els casos dels barris de Pedret i Pont Major, per una banda, i el centre de la ciutat, per l'altra, són paradigmàtics a aquest respecte. Mentre els primers es troben fora muralla, exposats constantment a l'embat de les aigües del Ter i l'Onyar, sense cap més alternativa que sofrir estoicament els danys provocats per les avingudes, els habitants del centre de la ciutat disposen de més poder econòmic i polític per suportar les pèrdues i adoptar mesures d'adaptació.

5.4.2.3. L'organització política i institucional.

El poder de decisió sobre el territori de la ciutat de Girona dels estaments polítics i institucions d'Antic Règim és, també, un dels factors explicatius de l'ús i gestió d'aquest territori en relació al risc d'avinguda. En general, a la Girona de l'Antic Règim el factor jurídic que determinà l'ús i gestió de les aigües i els espais inundables fou la difusió de la fórmula legal de l'emfiteusi. Pel que fa al règim jurídic de les aigües, tant superficials com subterrànies, d'ençà la Baixa Edat Mitjana, el Reial Patrimoni en té la propietat entera i el seu aprofitament es fa de forma totalment lliure, mitjançant establiment enfiteutic. Això configura un règim de propietat pública de les aigües i la seva cessió als particulars que implica la plena llibertat del seu ús, sempre i quan es respectin els drets de tercers (Maluquer de Motes, 1990, pp.317-319). La fórmula jurídica de l'enfiteusi també s'aplica sobre les terres, de tal manera que els gironins poden disposar, a un preu raonable, dels terrenys que fins llavors eren propietat dels senyors o del clergat. En conjunt, doncs, no hi ha dubte que l'instrument jurídic de l'enfiteusi es convertí en un dels factors més determinants de l'ocupació de les àrees vulnerables al risc d'avinguda.

Tres són els nivells de decisió o òrgans de poder que intervenen en aquest ús i gestió de les aigües i el territori: el nivell local, representat pel consistori gironí (els jurats de la ciutat) i l'església (el Capítol), i les autoritats centrals, representades pel poder reial.

El consistori gironí: els jurats.

La principal característica del poder local de l'Antic Règim, representat pels jurats de la ciutat, és el seu grau d'autonomia força elevat però sovint supeditat als delegats directes del rei o la reina a la ciutat, el veguer i el batlle, amb els quals es produeixen freqüents conflictes de competències. En relació al tema que aquí es tracta, existeix un exemple interessantíssim en relació a la importància del factor polític i institucional pel que fa a l'ús i gestió dels espais susceptibles a les avingudes: el procés d'urbanització de l'antic areny de l'Onyar al segle XIV.

Ja s'ha parlat anteriorment de la ràpida urbanització de l'antic areny de l'Onyar. S'han al·ludit causes econòmiques (necessitat de terreny barat i de fàcil urbanització per facilitar l'establiment de l'activitat comercial i mercantil de la ciutat) però no s'ha dit que un dels factors determinants van ésser les facilitats institucionals i polítiques que van instar a aquesta ocupació. Efectivament, fins a mitjans del segle XIV, les institucions locals són conscients del perill que significaria ocupar els terrenys propers a l'areny de l'Onyar, pel que dicten ordres i disposicions a fi d'evitar-ho. Així, l'any 1332, els jurats de la ciutat fan una súplica al rei perquè no permeti al batlle general l'ocupació dels solars del burg de Sant Feliu i la plaça de les Cols,

"(...) por ser un lugar público donde se celebraban los mercados, y se solazaban los habitantes, y porque las casas serían un obstáculo al curso de las aguas y la causa de las inundaciones (...)" (citat a *El Eco de Gerona*, 14 març 1867, p.2).

Els gironins no deuriem fer gaire cas d'aquesta disposició, ja que l'any 1336 els jurats han de tornar a ordenar que ningú edifiqui a les platges i arenys del riu sense autorització del batlle i dels jurats, i que el reial patrimoni no cedís terrenys per a places o patis l'emplaçament dels quals pogués suposar un obstacle a les aigües (Fabre, 1986, p.52). Però una vegada més aquestes disposicions no serviren perquè es comencés a edificar sobre l'areny, amb el conseqüent augment del risc d'avinguda, pel que l'any 1345 el procurador reial de la governació de Girona es veu obligat a concedir, en emfiteusi, els arenys de l'Onyar per a l'ús de la ciutat, amb impossibilitat d'edificar-hi. (Costa, 1974/75, p.134).

Però, amb el temps, el rei no vol desaprofitar l'oportunitat d'obtenir guanys considerables en aquests terrenys de la seva propietat i, saltant-se les disposicions locals que aconsellaven el contrari, comença a vendre terrenys en el que serà no només un dels molts exemples de conflicte de competències entre els jurats de la ciutat i el rei sinó també un dels exemples més remots i significatius del procés d'especulació urbanística que històricament caracteritzarà la ciutat de Girona. A partir d'aquest moment, la urbanització avança ràpidament fins a ocupar totalment l'areny del riu.

L'Església.

Sovint enfrontada amb els jurats de la ciutat per qualsevol discussió sobre privilegis, l'església intervé positivament i junt a les autoritats locals (ja sigui per iniciativa pròpia o a instàncies del poder local o reial) en allò que preocupa als seus ciutadans, com és, en aquest cas, la problemàtica de les inundacions i la seva gestió (Busquets, 1982, pp.86-87).

Els jurats de la ciutat cerquen en l'església un ajut, generalment a través de l'instrument jurídic conegut amb el nom de *concordia*, per a la defensa de la ciutat. Una col.laboració que acostuma a realitzar-se a parts iguals entre el consistori i el Capítol. La més coneguda és la concordia de l'any 1535 entre l'Ajuntament i el Bisbat per retornar el Ter al seu antic llit i per la qual el bisbat cedia terrenys per a la seva mutació¹².

Respecte a això, cal tenir present que el bisbat era el principal propietari dels terrenys llindants al Ter (l'existència de topònims com *la devesa del Bisbe*, així ho indiquen), pel que sovint sorgeixen conflictes sobre la propietat de les illes creades pel desviament del riu en alguna avinguda. Aquest és el cas de la sentència dictada l'any 1197, en què es resol que una illa del mig del Ter (segurament formada arrel de la inundació de l'any 1193) era de la Seu de Girona (Marquès, 1981, p.177).

El poder reial.

Ja s'ha parlat fa poc del poder que els delegats directes del rei o la reina a la ciutat, el veguer i el batlle, tenien sobre els jurats de la ciutat, exemplificat clarament en el procés d'urbanització de l'arenys de l'Onyar. Altra cosa ben diferent es refereix a les implicacions que aquestes actuacions reials comporten en la problemàtica de les inundacions i l'adopció de mesures correctores. A aquest respecte, cal dir que el poder reial no acostuma a assumir directament les despeses de les obres de contenció dels rius,

¹². ARXIU DIOCESA DE GIRONA. *Fons episcopals. Patrimoni de la Mitra*. 27 de novembre de 1535.

sinó que ho fa de manera indirecta, en forma dels coneguts *privilegis*. Exemples de privilegis reials otorgats a Girona se citaran més endavant al parlar de les formes d'adaptació que utilitza la societat gironina per fer front a les inundacions. Aquí només es vol insistir en la complicació que això comportà, a la pràctica, en relació a la gestió dels rius i les inundacions.

5.4.2.4. Els valors culturals.

La feble seguretat del medi en què viu la societat gironina d'Antic Règim marca enormement l'ús i gestió que en fa dels espais inundables. Una inseguretat que s'inspira en la coneguda trilogia que defineix la situació social d'aquests segles: fam, guerra i pesta. Pel que fa a la guerra, les terres de Girona esdevenen contrades frontereres, tan aviat ocupades com abandonades. La pesta, o qualsevol altra epidèmia infecciosa, era sovint una conseqüència directa de la mateixa guerra, agreujada per la fam i la manca d'higiene personal. Lògicament, enmig d'aquesta inseguretat ciutadana, la irrupció d'un altre element advers, com podia ésser una riuada, podia agreujar encara més la caòtica situació que sofria Girona, sobretot si tenia lloc en un moment de guerra o de contagi. Així doncs, no hi ha dubte que les inundacions esdevenen un motiu de preocupació ciutadana.

Aquesta incorporació de les inundacions dins el llistat de preocupacions socials és fruit d'un canvi en la noció que la societat gironina té del medi físic en relació a la seva pròpia existència. Es passa d'una situació de respecte envers el medi (la ciutat murallada dalt la muntanya, prudentment allunyada dels quatre rius) a una supeditació d'aquest medi als interessos de la ciutat (s'ocupa indiscriminament la part baixa de la ciutat, per atendre les necessitats de terreny barat, ben situat i de fàcil urbanització). En altres paraules, es passa d'un model de societat tradicional, que es caracteritza per una alta capacitat d'absorció de les pèrdues i d'adaptació al risc, amb mesures d'adaptació altament flexibles i de baix cost, a un model de societat que ha trencat aquesta harmonia amb la natura, que concep els recursos d'aquest medi per ésser explotats, pel que cal aconseguir el control d'aquest medi. L'adaptació comença a ésser menys flexible i la necessitat d'inversió de capital comença a aparèixer com la solució

més adequada, per bé que continuen les accions religioses i el pagament de tributs.

Aquest canvi en la concepció de la societat gironina sobre el seu medi també repercuteix en un canvi en la seva capacitat per evitar o mitigar els danys causats per les inundacions. En els inicis de l'ocupació dels espais més vulnerables a les avingudes, els danys que aquestes causaven podien ésser acceptats com a inevitables o com a part de les relacions amb aquest medi perillós, ja que el balanç entre benefici i risc era, per a la societat gironina, clarament favorable al primer. A mesura que els beneficis de viure en aquests espais de risc es van fent més importants però que, també, les pèrdues degudes a les inundacions són cada vegada més elevades, hom comença a concebre els danys com a forçosament evitables i s'insta als poders locals a trobar solucions per fer-hi front de manera efectiva. Paral·lelament, un altre procés de canvi té lloc dins la concepció social sobre la responsabilitat en les situacions d'avinguda, ja que es passa d'una acceptació del risc com a responsabilitat individual a buscar les responsabilitats en tercers. Tant és així que arriba un moment en què el problema de les riuades s'arriba a centrar exclusivament en les preses del Ter (La Manola) i el Galligans (Monells), de les que es diu que han empetit el llit del riu, i oblidant que ha estat l'ocupació humana de les lleres dels rius la principal causant de les inundacions.

5.4.2.5. L'individu.

La resposta de la societat gironina a les inundacions està estretament lligada, a l'Antic Règim, a la percepció que es té del fenomen i les seves causes i, en general, del medi.

El coneixement d'aquesta percepció individual del risc d'avinguda a través de la documentació històrica és, sobretot per al període de temps que aquí es tracta, una feina difícil. Amb tot, es pot explicar l'ús diferencial del territori abans del segle XIII no només lligat a la manca de creixement demogràfic i econòmic, sinó també per un coneixement del risc (periodicitat, magnitud, etc.) que fa que l'espai més vulnerable s'ocupi per a determinades activitats (agricultura) o per a poc temps i de manera mòbil (mercat a l'aire lliure). A partir d'un determinat moment, que coincideix amb l'expansió

demogràfica i econòmica dels segles XIII i XIV, la societat gironina comença a valorar els avantatges que li suposa ocupar les àrees inundables i, com ja s'ha estudiat, les millors oportunitats econòmiques i de fàcil urbanització, conjuntament amb la disponibilitat d'aigua i energia, d'aquests espais fan que el balanç entre recurs i risc sigui clarament favorable al primer. En aquest cas, aquestes decisions individuals vénen incentivades, com també s'ha vist, per certes mesures institucionals i polítiques que insten a ocupar aquests espais més susceptibles a ésser inundats.

Conjuntament als avantatges que suposa ocupar les àrees inundables, uns altres factors ajuden a menystenir el coneixement real del risc d'avinguda entre els gironins. Per una banda, el fervor religiós que marca la vida social durant aquest període de temps repercuteix en la concepció de les inundacions com a *actes divins*, enfront dels quals no s'hi podia fer gran cosa a no ésser de les accions religioses (pregàries, rogatives, etc.) que podien ajudar a superar els moments de crisi. També és cert que amb el caràcter de risc crònic que, amb el temps, van adquirint les avingudes, i el fet de causar relativament poques víctimes humanes, les inundacions esdevenen progressivament un risc *conegut* i *familiar* entre els gironins i que, en conseqüència, ens atrevim a dir que el gironí aprèn, en certa manera, a *convivre* amb aquest risc.

Però per altra banda també és cert que els creixents danys materials que causen les inundacions juguen en contra d'aquesta *acceptació* general de les avingudes i configuren una cada vegada més elevada conscienciació individual (que es trasllada als poders locals) enfront del perill real de les avingudes. Recordem aquí una vegada més com s'acusa durant molts anys les preses que deriven les aigües del Ter i el Galligans d'ésser les veritables causants de les inundacions.

Tots aquests factors intervenen, lògicament, en el moment que cada individu ha de traslladar aquest coneixement cap a l'acció, però també cal afegir-n'hi d'altres. Un dels més determinants, sens dubte, dins aquesta estructura d'Antic Règim, és el pes que té aquest tipus de risc enfront d'altres problemes individuals, com la fam, la pesta o la guerra. Les avingudes poden situar-se, per a cada individu concret, en un lloc diferent del seu llistat de problemes: com un problema més, per damunt o per sota d'altres

preocupacions, o com l'únic problema. La forma de fer-hi front, variarà en cada un d'aquests casos. També, la possibilitat o manca de recursos individuals per prendre mesures correctores influeix en aquesta estructura social enormement estamental d'Antic Règim. Les persones molt pobres no poden adoptar mesures d'adaptació, els costa més recuperar-se després d'unaavinguda, mentre les més ben situades econòmicament tindran més facilitats per fer-hi front. I per últim, també cal tenir present tot aquell conjunt d'actuacions que incentiven a continuar ocupant les àrees d'inundació, i que en el cas de Girona consisteixen, bàsicament, en l'organització progressiva d'actuacions d'alerta i evacuació cada vegada més organitzades i conegudes per tots els veïns potencialment afectats.

5.5. L'ADAPTACIO DE LA SOCIETAT GIRONINA A LES INUNDACIONS.

La primera forma d'adaptació al risc d'inundació que va tenir Girona consistia, simplement, en evitar la instal.lació d'un hàbitat humà permanent als espais susceptibles d'ésser inundats. Així s'explica, doncs, que en un primer moment la ciutat s'ubiqués damunt espais situats en cotes superiors al nivell d'inundació i on només durant episodis extraordinaris la població podia veure's afectada.

Però en el moment que Girona comença a estendre's cap a cotes més baixes la població no té més remei que intentar minimitzar els efectes de les inundacions per molt precaris que hagin estat els mitjans tecnològics disponibles. A continuació, doncs, es presentaran quines són les formes d'adaptació que a partir d'aquest moment i durant tot aquest llarg període històric conegut com a Antic Règim desenvoluparà la societat gironina. Es bo avançar, però, que, com ja s'ha insinuat en apartats anteriors, les mesures d'adaptació que es desenvolupen al llarg d'aquest període pretenen cada vegada més modificar els paràmetres físics que donen lloc a les inundacions enlloc de modificar el comportament humà a les àrees inundables.

5.5.1. Les obres d'infraestructura hidràulica.

En la mesura que l'ocupació humana es va intensificant en aquells espais susceptibles a patir inundacions, bé sigui per l'expansió de l'agricultura, les infraestructures agràries (sèquies i canals, camins i ponts) i els conjunts productius subordinats al sector agrari (molins fariners, per exemple), bé per la progressiva ocupació per part dels assentaments urbans permanents, la societat gironina comença a implantar un seguit d'obres hidràuliques destinades a protegir-se dels desbordaments dels rius. Així, ja l'any 1377 es té notícia que el duc de Girona ordena fer rescloses i dics al Ter per tal d'allunyar les aigües d'aquest riu cap al nord (Marquès, 1981, p.194). D'aquest i altres projectes i actuacions hidràuliques en tindrem referències constants a partir d'aquest moment¹³ i fins avui dia, amb l'exponent comú que mai han demostrat ésser la solució definitiva al problema de les inundacions.

A continuació es relacionen breument les principals obres hidràuliques de defensa que es troben documentades per a aquest període de temps que va del segle XIII i fins a principis del XVIII.

¹³. A.H.M.G., XIII.4.1., *Ponts, passarel·les i palanques*, Lligalls núms. 8 i 9.

TAULA 5.5. Obres hidràuliques de defensa enfront de les inundacions al Ter i l'Onyar (ss.XIV-XVII).

ANY	TIPUS D'ACTUACIO O PROJECTE	FONT
1367	Arrel de la inundació de 1367, es construeix el <i>Mur nou</i> (muralla) a l'Onyar.	GUILLERE, 1979/80, p.342.
1377	A conseqüència del desviament del Ter, el duc de Girona ordena fer rescloses per tornar les aigües al seu lloc.	COSTA, 1974/75, p.132; MARQUES, 1981, p.194
1424-1436	Construcció de rescloses i dics al Ter per evitar els desbordaments que provocaven destrosses a les hortes del Mercadal.	ALBERCH i altres, 1982, p. 22; FREIXAS, 1979/80, p.398, nota 9; MARQUES, 1981, p.194;
1519	Construcció de nous dics al Ter per impedir que les aigües arribin a les muralles de la ciutat.	MARQUES, 1981, p.195
1528	L'Ajuntament vol mudar el llit del Ter, fent-lo passar per Paret Ruff, però topa amb els interessos dels propietaris i ha de desistir del projecte.	MARQUES, 1981, p.195
1534	Projecte de l'Ajuntament de desviar el curs del Ter, fent-lo passar pel lloc anomenat Devesa del Bisbe, a prop de Domeny	ALBERCH i altres, 1982, p.22.
1535-1541	Es talla fusta de la Devesa a fi de deixar més pas al riu Ter.	ALBERCH i altres, 1982, p.22
1535	Concòrdia entre l'Ajuntament i el Bisbat per retornar el Ter al seu antic llit.	ALBERCH i altres, 1982, p.22
1580	Concòrdia entre l'Ajuntament i el Bisbat, en què es fa referència a la del 1535, per fer les obres necessàries per retornar el Ter al seu antic curs. L'any 1588 aquestes obres encara continuen.	MATAMOROS, 1841, pp.5 i 6; A.H.M.G., XIII.4.1. <i>Ponts, passarel·les i palanques</i> , Lligall núm.10.
1604	Els Jurats de Girona acorden que cada any es continuï la reparació del Ter i la vigilància de les obres cada quatre mesos.	A.H.M.G., I.1.1. <i>Manual d'Acords</i> , 1604, f.10.
1673	Recomposició de la muralla derruïda per una avinguda del Ter.	SIMON TARRES, 1985, p.45.
1677	Recomposició de la muralla derruïda per una avinguda de l'Onyar.	SIMON TARRES, 1985, p.45.

Es de notar que no en tots els casos es tracta de projectes o actuacions relacionades amb desviaments dels rius o construcció de murs i dics de contenció. Una altra obra d'infraestructura, la muralla del segle XIV que envolta el recinte urbà, si bé no pensada amb la finalitat principal de salvaguarda enfront de les crescudes dels rius, demostra ésser una obra eficaç per impedir l'entrada de les aigües a la ciutat. D'aquí

que, després de cada avinguda important, els gironins s'apressin a reconstruir els danys causats a la muralla, als baluards defensius i als portals. Però també aquesta nova línia de muralla suposa, com s'ha dit anteriorment, que alguns trams dels rius, com és el cas del Galligans, transcorrin per dins aquest recinte murallat, pel que la muralla actuarà, en algunes ocasions, en presa que farà embassar les aigües. Els espais d'extramurs esdevenen particularment vulnerables, com és el cas del barri de Pedret, que veurà com les aigües del Ter destrueixen una i altra vegada habitatges i edificacions, tallers i camins.

5.5.2. El control dels usos del sòl.

La Girona de l'Antic Règim no estableix cap tipus de regulació del sòl en relació al perill que suposaven les avingudes dels rius. Efectivament, el sòl és emprat com a un mitjà per al desenvolupament dels conreus, el creixement urbanístic de la ciutat i la intensificació de la xarxa de camins i altres obres d'infraestructura. Només el tipus i la distribució anual dels conreus dins els perímetres inundables podrien mostrar alguna indicació d'adaptació al risc d'inundació. Dels molts condicionants que expliquen aquesta ocupació cal recordar, una vegada més, el paper que hi juga l'instrument jurídic de l'enfiteusi, tant sobre les aigües com sobre les terres, i, sobretot, la supremacia dels interessos reials sobre els dels jurats de la ciutat.

5.5.3. Els privilegis reials i altres concessions.

Durant tota aquesta etapa la percepció o convenciment que els costos de les inundacions han d'anar a càrrec dels individuals fa que els danys als habitatges i tallers siguin assumits pels mateixos afectats. Els jurats de la ciutat, per la seva part, es preocupen per les despeses derivades de la destrucció de les infraestructures públiques, especialment les vies de comunicació que conduïen a la ciutat i les obres de defensa dels rius.

Pel que fa a les vies de comunicació, cal dir que les importants repercussions que comportava la seva inutilització per a la vida quotidiana, però, sobretot, les elevades

despeses que calia esmerçar per a la seva reparació o reconstrucció obligaven les autoritats locals a demanar ajut econòmic als estaments reials del país. Aquests no acostumen a donar diners sinó a concedir facilitats per tal d'obtenir-los i poder realitzar les obres convenients. Són els famosos impostos de pas que es coneixeran amb el nom de *drets de barra, pontatge i peatge*, pels quals tots aquells que entressin o sortissin de Girona havien de pagar una determinada quantitat de diners que seria destinada a la reparació de les vies destruïdes. D'aquesta manera, el dret de barra esdevé freqüent, sobretot durant els segles XIV i XV, i se'n coneixen diferents disposicions reials, algunes de les quals han estat recollides per Mª Mercè Costa (1974/75) en el seu estudi sobre els antics ponts de Girona.

TAULA 5.6. Disposicions reials en referència a drets de barra, pontatge i peatge a Girona (segles XIV i XV).

DATA	DISPOSICIONS REIALS
19 de març de 1337	Pere III dóna facultats als jurats de Girona de cobrar drets de barra, pontatge i peatge mentre durés la reparació de les vies destruïdes, i amb llibertat de tornar-les a imposar sempre que fos necessari.
1377	El duc de Girona, l'infant Joan, mana fer pagar talles que es destinen a construir les rescloses que havien de fer tornar el Ter al seu antic curs.
1405	El rei Martí imposa el dret de barra a Girona per deu anys, amb possibilitat de vendre'l o arrendar-lo. Fou prorrogat l'any 1409 per deu anys més.
19 de febrer de 1416	Ferran I concedeix una altra pròrroga que duraria a beneplàcit reial.
21 de març de 1420	El rei fa cobrar dret de barra al carrer de Pedret.
20 de març de 1422	La reina Maria ordena la imposició de talles destinades a obres de defensa dels rius.
1 d'agost de 1424	El rei dóna llicència als jurats i als obrers del Pont Major per cobrar, durant deu anys, a tots aquells que el volguessin utilitzar.
1427	Alfons el Magnànim autoritza la pròrroga de la concessió de barra donada el 8 de novembre de 1424 per quinze anys més.
22 d'agost de 1448	La reina prorroga el dret de barra del carrer de Pedret per trenta anys més, dret que serà confirmat pel mateix rei el 12 de maig de 1451.
12 de maig de 1451	La reina prorroga per trenta anys més una seva antiga concessió del dret de pontatge.

Font: COSTA (1974/75), pp. 131-133.

En el cas de les obres de defensa dels rius el rei o la reina acostuma a otorgar certs *privilegis* a la ciutat de Girona destinats a cobrir les despeses de les obres de contenció dels rius. D'entre aquests privilegis destaquen els que fan referència a la cessió per part del rei o la reina dels aigualeixos¹⁴ del Ter, l'Onyar i el Güell, de propietat reial, per sufragar les despeses de les obres de contenció dels rius.

TAULA 5.7. Privilegis reials otorgats a Girona per fer front a les inundacions (ss.XV-XVI).

ANY	PRIVILEGI	FONT
6 de setembre de 1423	Privilegi en què la reina Maria cedeix al municipi de Girona la meitat del valor dels aigualeixos del Ter, l'Onyar i el Güell per sufragar les despeses de les obres de contenció dels rius.	MARQUES, 1981, pp.175, 177, 194 i 195.
7 de novembre de 1424	Privilegi en què el rei Alfons cedeix l'altra meitat dels aigualeixos amb la mateixa finalitat que la fixada en el privilegi otorgat l'any anterior per la reina Maria.	MARQUES, 1981, pp.175, 177, 194 i 195.
1510	Privilegi en què el rei Ferran el Catòlic va fer el mateix amb els aigualeixos del Ter.	MARQUES, 1981, pp.175, 177, 194 i 195.
1519	Privilegi en què Girona obté llicència reial per encunyar moneda i fer front a les despeses de construcció dels dics per allunyar les aigües del Ter de la ciutat.	MARQUES, 1981, pp.175, 177, 194 i 195.
18 de gener de 1520	Privilegi donat per l'Emperador i Rei Carles perquè per a les obres de defensa del Ter els jurats de Girona puguin obligar als pobles fronterers a contribuir en la defensa.	A.H.M.G., I.1.1. <i>Manual d'Acords</i> , 1713, f.361.
1541	Privilegi donat per l'Emperador i Rei Carles perquè el bisbe de Girona contribueixi en les despeses de defensa de la ciutat, destinant durant quatre anys les almoines del pa a les obres del Ter.	A.H.M.G., XIII.4.1. <i>Ponts, passarel·les i palanques</i> , Lligall núm.11.

5.5.4. Altres mesures d'adaptació.

Tot i que no es té notícia documentada a Girona de l'existència d'altres mesures d'adaptació a les inundacions fora de les que han estat mencionades, és lògic suposar

¹⁴ Els *aigualeixos* dels rius (terres d'al.luvió, arenas, fustes, i altres objectes de tota mena) pertanyien al poder reial, el qual s'enriquia amb les despulles deixades pel riu després de les avingudes, bé venent-les en subhasta, bé arrendant les terres després de la inundació.

que la societat gironina desenvoluparia al llarg d'aquests segles altres formes d'adaptació per fer-hi front. Estem pensant, per exemple, de mesures de caire individual com podrien ésser certes modificacions estructurals i no-estructurals als habitatges i edificis en els moments d'avinguda (construcció d'embans per evitar l'entrada d'aigua, redistribució dels béns per sobre els nivells d'inundació, etc.) o els sistemes d'alerta (vigilància del nivell dels rius, tocs de campanes, trets, etc.) i evacuació de béns i persones. En aquest últim cas sí que es té constància de la consolidació d'uns itineraris d'evacuació o vies alternatives d'accés perfectament coneguts pels habitants potencialment afectats. Es el cas dels veïns del Pont Major, que es comunicaven amb Girona per la muntanya del Coll de la Barrufa, sortint pel pont del Fossà dels Jueus (Chía, sense data, Lletre Y, Inundacions), o el cas dels habitants de la part baixa de la ciutat, que s'adreçaven cap a la Força i altres punts alts de la ciutat (Chía, 1861, p.4). Fins i tot, com diu Jaume Fabre (1986, p.47), la Porta Rufina que comunicava la plaça Sant Domènec amb el carrer Alemanys podria estar pensada com a via alternativa quan el riu anava crescut, ja que la proximitat del riu a la porta sud de la muralla així ho fa pensar.

En conclusió, i malgrat la manca de documentació històrica que ho confirmi, hom pot assegurar que els gironins desenvolupen i acreixen durant tots aquests segles un seguit de mesures d'adaptació, sovint de caire individual, que els permetran fer front, amb força èxit, a les periòdiques avingudes dels rius. Mesures que, arribats a les portes del segle XVIII, tindran el suficient bagatge com per ésser preses en consideració i potenciades pels mateixos poders locals fins al punt que arribaran, més o menys perfeccionades, a ésser utilitzades fins entrat el nostre segle.

5.6. CONCLUSIONS.

L'anàlisi detallada de cada un dels condicionants del risc d'avinguda a la Girona de l'Antic Règim i les interrelacions existents entre ells dóna per resultat la caracterització, per a aquest espai i moment històric, de les diferents dimensions de la vulnerabilitat i l'adaptació al risc d'avingudes. En línies generals, hom pot assegurar que el sistema econòmic, social i polític que caracteritza l'Antic Règim a Girona va

comportar un canvi entre les múltiples dimensions de la vulnerabilitat i l'adaptació existents abans i després de la seva instauració que s'acostuma a datar, pel cas de Girona, a vols dels segles XIII i XIV.

- Per una banda, s'ha pogut observar el pas d'una vulnerabilitat territorial no massa elevada, abans del segle XIII, a una ocupació indiscriminada dels espais altament vulnerables a les inundacions. Efectivament, existeixen uns condicionants de tipus físic que motiven que en els primers segles de la seva història Girona s'assenti a la part més enlairada del territori, tant per motius defensius i d'evitació de la insalubritat de les terres marjalenques com, precisament, pel perill que representaven les crescudes del riu. A partir de llavors, però, un conjunt de processos incideixen en la ràpida ocupació de les àrees inundables (pressió demogràfica i econòmica, motivacions polítiques i jurídiques, etc.), ignorant les conseqüències que aquest procés d'ocupació indiscriminada podia comportar i fent elevar extraordinàriament la vulnerabilitat territorial. El naixement dels barris de Pedret, Sant Feliu, Sant Pere, la urbanització dels marges dret i esquerre de l'Onyar suposa, doncs, l'ocupació d'espais que es troben quasi al mateix nivell dels rius.

- Per altra banda, s'observa el pas d'una vulnerabilitat social quasi inexistent a una acusada diferenciació social enfront del risc d'avinguda. Entre la població que, fins al segle XIII, es recollia preferentment rera el recinte murallat romà, és de suposar que no existia una diferenciació social clara pel que respecte al perill de les inundacions periòdiques dels quatre rius. Per contra, a l'Antic Règim, i tot i que no sembla existir una diferenciació social clara en el moment d'ocupar les àrees més vulnerables a les avingudes (camperols, comerciants, artesans, pobres, i les classes socials més diverses, semblen ocupar indistintament les àrees de més alt risc), sí que aquesta diferenciació social es deixa entreveure en el moment d'adoptar estratègies per fer-hi front. Així, mentre els pobres, els camperols i els artesans més modestos semblen ésser, en aquest aspecte, els grups socials més vulnerables, les classes privilegiades, els comerciants adinerats i els buròcrates es presenten com a més preparats per soportar els danys i adoptar mesures d'adaptació.

- En tercer lloc, també s'observa el pas d'una vulnerabilitat productiva limitada quasi exclusivament a l'agricultura d'extramurs i a les infraestructures agràries, a una vulnerabilitat productiva que s'extèn cap a les activitats artesanals, manufactureres i comercials, els serveis i les infraestructures públiques.

- En quart lloc, també es dona un canvi substancial en les formes d'adaptació a aquest tipus de risc. Inicialment la mesura d'adaptació més important consistia en evitar la instal·lació permanent a les àrees inundables de la ciutat, per sobre les cotes del nivell d'inundació, pel que només en episodis extrems la ciutat en resultava afectada. Es a mesura que l'ocupació humana de les àrees de risc s'intensifica que els tipus d'adaptació incideixen cada vegada més sobre la modificació dels paràmetres físics de les inundacions i no sobre el comportament humà. Així és com apareixen els primers projectes per desviar, mitjançant rescloses i dics, el Ter de la ciutat i es construeix la muralla a l'Onyar, per bé que les elevades despeses que la seva construcció i reconstrucció comportaven topen sovint amb la penúria econòmica dels poders locals i reials. Per altra banda, el caràcter crònic i familiar que, amb el pas dels anys, adquireixen les inundacions entre els habitants de la ciutat, fa desenvolupar sistemes d'alerta i evacuació força eficaços que, combinats amb les cerimònies religioses, el pagament de tributs i la concessió de privilegis reials per a la reparació d'obres de defensa destruïdes i la recuperació després de la catàstrofe, representen les formes d'adaptació més freqüents en aquesta societat d'Antic Règim. Per contra, no es coneix cap cas d'abandonament (en tot cas, només de forma temporal) de l'ocupació de les àrees afectades per les avingudes, ja que els intents de regulació dels usos del sòl dins els perímetres inundables s'enfronten als interessos dels propietaris locals i, fins i tot, del mateix rei o reina. Cal dir, per últim, que aquesta societat gironina d'Antic Règim deuria desenvolupar, cap a finals d'aquest període històric, les formes d'adaptació dirigides a la modificació estructural d'habitatges i edificis que caracteritzaran a partir del segle XVIII algunes de les formes d'adaptació més *gironines* a les avingudes (obertura de portes que faciliten l'evacuació de béns i persones, per exemple), per bé que no se'n té notícia documentada per a aquest període històric.

**CAPITOL 6. LES INUNDACIONS A GIRONA DES DEL 1718
AL 1840.**

6.1. INTRODUCCIO.

Girona no aconsegueix superar les estructures de l'Antic Règim fins ben entrat el segle XIX. Abans va caldre un llarg procés de transició entre l'Antic Règim i la nova societat burgesa de Girona, resultat de la interacció complexa entre els diferents elements demogràfics, econòmics, socials i polítics que configuren la realitat gironina del segle XVIII i principis del XIX.

Dins aquest llarg procés de transició, l'impacte de les inundacions a la ciutat esdevé una de les majors preocupacions per als seus habitants i poders locals. Així ho reflexa l'important increment de la documentació referent a aquest tema.

En aquest capítol, i després de presentar breument les característiques que adquireix a Girona aquest particular model que s'ha definit com de *lluita per la superació de l'Antic Règim*, es presenta quina és la problemàtica general de les inundacions en aquests anys a través de l'anàlisi estadística que resulta de la cronologia d'inundacions i la informació que aporta la descripció de les principals inundacions històriques. A continuació, tots els esforços es dedicaran a analitzar, per una banda, quin és l'impacte de les inundacions en aquest context, a través dels diferents components que caracteritzen les diferents dimensions de la vulnerabilitat al risc d'avinguda, i, per l'altra, quin és el ventall de mesures d'adaptació de què disposa la societat gironina.

6.2. GIRONA I LA LLUITA PER LA SUPERACIO DE L'ANTIC REGIM.

En aquests apartat ens proposem presentar quines són les condicions pròpies d'aquest nou model de ciutat, el qual, en línies generals, es pot resumir com l'intent, no reeixit, del pas del modus de producció feudal al modus de producció capitalista que s'iniciarà amb el procés industrialitzador de la ciutat.

6.2.1. Les condicions demogràfiques.

Girona entra a l'anomenat cicle demogràfic modern amb un cert retard respecte

altres ciutats catalanes. L'intent, tant per evitar les mortalitats catastròfiques provocades per les epidèmies característiques del cicle demogràfic antic com, sobretot, la mortalitat ordinària, topa a Girona amb l'impacte negatiu que suposen les crisis continuades que se succeeixen al llarg del segle XVIII i principis del XIX. Això farà que la ciutat no entri en el cicle demogràfic modern fins a finals del segle XVIII, per bé que tornarà a recaure amb la crisi dels anys 1793-1812.

TAULA 6.1. La població de Girona (1718-1840).

ANY	NUMERO D'HABITANTS
1718	4.473
1787	8.014
1812	4.667
1815	4.551
1830	6.383
1842	8.172

FONT: NADAL (1975), p.38; ALBERCH i CASTELLS (1985), pp.93 i ss.

Si bé sembla ésser que cal matitzar el creixement experimentat entre el cens de 1718 (4.478 habitants) i el de 1757 (8.014 habitants) (Alberch i Castells, 1985, p.95), el cert és que Girona experimenta en aquest segle XVIII un creixement demogràfic realment important encara que molt allunyat del creixement espectacular aconseguit per altres ciutats catalanes, resultat, principalment i com es veurà, de l'escassa transformació de la seva estructura econòmica, la persistència d'una societat molt jerarquizada i l'esdeveniment de conflictes bèl·lics importants, com la Guerra de Successió (1705-1713), la Guerra Gran (1793-1795) i els setges i l'ocupació francesa (1808-1812). Aquesta última tingué una especial incidència en el creixement demogràfic de Girona: dels prop de 8.000 habitants del 1808 (poc abans de començar la guerra), als 4.551 del 1815 (Alberch, 1981, pp.172-178), el que representarà, com diu Antoni Simón (1985, p.67), "la mayor catástrofe demográfica en la historia moderna de Girona". A partir d'aquest moment, Girona cau en un buit demogràfic del que no en sortirà fins als inicis de la dècada de 1840 (8.172 habitants), augment que s'explica per l'arribada de bon nombre d'immigrants procedents essencialment del camp gironí que, fugint de la crisi

agrària de començament de segle i del clima d'inseguretat del medi rural desencadenat per les guerres carlistes, són atrets pels llocs de treball generats per la incipient industrialització de la ciutat.

6.2.2. Les condicions econòmiques.

Aquest moderat creixement demogràfic de Girona està en consonància amb el feble desenvolupament econòmic d'aquests anys. Destaca, per damunt de tot, un marcat predomini artesanal i gremial i la manca d'una veritable especialització, característica aquesta pròpia d'una societat d'Antic Règim. Entre 1717 i 1808 el sector tèxtil, per exemple, no experimenta cap mena de recuperació ni puixança destacada. El comerç, la construcció i l'agricultura, per la seva banda, es mantenen a uns nivells estacionaris (absència de negocis d'una certa envergadura), mentre els sectors dedicats a l'alimentació, la pell i el calçat sofreixen una davallada. En conjunt, doncs, l'economia gironina del set-cents i primeres dècades del vuit-cents expressa la manca d'esperit industrial i la persistència dels gremis, que anteposen els seus interessos i eviten la llibertat de comerç i la implantació de noves indústries. (Ferrer, 1989, pp.222-223).

6.2.3. Les condicions urbanístiques (veure mapa 6.1.).

L'espectacular creixement urbanístic que caracteritzà el període anterior, tant des del punt de vista expansiu, fora muralles (fins al segle XVI), com interior (segle XVI i XVII) es veu substituït al segle XVIII per uns anys d'estancament, en què la ciutat no creix fora muralles sinó que es consolida, amb molts alts i baixos, dins el seu recinte murallat. Potser mai com en aquests anys els continus conflictes bèl·lics que se succeeixen a la ciutat en condicionen la seva configuració urbanística. Ja s'ha dit abans que les dràstiques mesures urbanístiques preses pel governador militar de la plaça l'any 1653 motivaren l'enderrocament dels habitatges situats fora i a prop de la muralla (Pedret, carrer del Carme i carrer de la Rutlla), que no es tornen a formar fins al segle

MAPA 6.1. GIRONA LA SEGLE XVIII.

Títol original: Plano de la Plaza de Gerona y sus inmediaciones.

Data: s. XVIII.

Autor: no consta

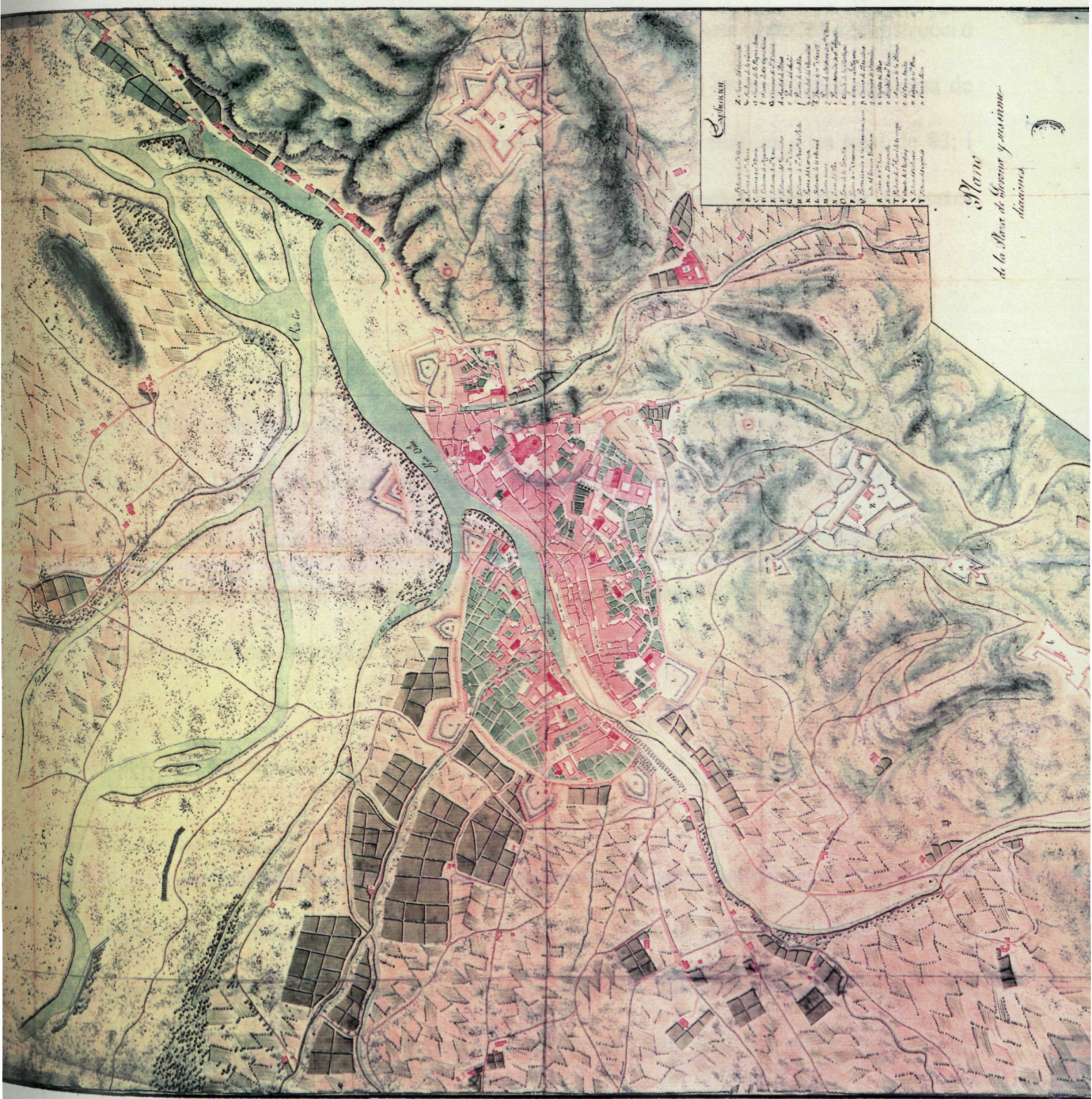
Escala original 300 tuesas=242 mm

Procedència: Biblioteca Central Militar. Archivo Histórico Militar. Madrid. Nº. 2463. Nº hojas 4. Sig: A-29-47. Hoja nº 4.

Reproducció a partir del fons de materials cartogràfics del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona.

XVIII tener una existencia precaria fins que els reyes del 1808-1809 els tornen a

reconstruir. De la seva creació i evolució fins al present el seu nom és Jornton però cartogràficament

*Plan
de la Plaza de Armas y sus inmediaciones*

estructura social amb diferències molt acusades entre el sector rural i el urbà.

6.2.1.1 que no canvia substancialment. Durant els segles XVIII i XIX

XVIII, i tenen una existència precària fins que els setges del 1808-1809 els tornen a destruir. De fet, sembla ésser que durant el segle XVIII només es formen nous carrers a les hortes de Figuerola. I del 1814 al 1840 només apareixen obres de reconstrucció de cases i edificis afectats pels setges: del 1800 al 1820 no es construeix cap casa de nova planta, únicament se'n reconstrueixen 6 i es fan obres menors a un total de 83; i del 1830 al 1840 només es construeixen quatre cases, tot enderrocant abans les restes de les cases anteriors (Alberch i Castells, 1985, pp.122 i 129).

En definitiva aquests anys marquen una etapa de transició cap a una nova etapa de canvis urbanístics profunds, en la qual el procés d'industrialització que s'inicia a la dècada de 1840 i les desarmotitzacions de Mendizábal de l'any 1835 (els convents de Sant Agustí i Sant Francesc seran enderrocats mentre altres seran utilitzats per a dependències oficials), possibiliten el creixement urbanístic i la implantació industrial cap a la zona del Mercadal i, novament, fora muralles.

6.2.4. Les condicions socials.

Girona, a ple segle XVIII, continua dominada per la noblesa i el clergat. Una noblesa local rica, que impedeix l'aparició de la burgesia industrial i mercantil i un clergat molt nombrós i amb una posició econòmica i social privilegiada. A més cal afegir-hi la vella organització econòmica dels gremis que, tot i començar a decaure al segle XVIII, continua conservant la base econòmica de la ciutat. En conjunt, una estructura social amb diferències molt acusades durant tot el segle XVIII (veure taula 6.2.), i que no canvia substancialment durant els anys posteriors a la dominació francesa

(veure taula 6.3.), llevat dels propietaris i el clergat que, percentualment, presenten una davallada acusada.

TAULA 6.2. Distribució socio-professional de la població activa de Girona (1717, 1787 i 1808).

	1717	%	1808	%
Agricultura i ramaderia	69	6,9	76	4,2
Activitats tèxtils	88	8,9	227	12,8
Pell i calçat	99	10	136	7,6
Metal.lúrgia	55	5,5	127	7,1
Construcció	85	9,2	158	8,9
Alimentació	75	7,5	87	4,9
Comerç i transport	61	6,1	93	5,2
Funcionaris públics i professions lliberals	56	5,6	77	4,3
Classes privilegiades	65	6,5	178	10
Jornalers	149	15	259	14,6
Oficis diversos	110	11,1	71	4
Vídues i altres	59	5,9	71	4
Sense especificació d'ofici	16	1,6	210	11,8
TOTAL	987	100	1.770	100

FONT: SIMON (1985), pp.50-51.

TAULA 6.3. Distribució socio-professional de la població activa de Girona (1815 i 1845).

	1815	%	1845	%
Professions lliberals	122	6,23	231	6,39
Propietaris	113	5,77	122	3,37
Treballadors	46	2,34	182	5,04
Activitats comercials	182	9,29	346	9,58
Petita producció artesanal	374	19,10	634	17,56
Treball assalariat	728	37,18	1.551	42,96
Altres	415	21,19	544	15,06
TOTAL	1.958	100	3.610	100

FONT: SIMON (1985), p.92.

6.2.5. Les condicions polítiques i institucionals.

El Decret de Nova Planta del 1717 va representar la instauració d'un nou tipus d'organització municipal, de model castellà, presidit per un corregidor representant directe de la Corona i amb funcions militars. Això significa que a partir d'aquest moment el poder no residirà en el consell d'habitants sinó en el Rei, expressat a través del Consell de Castella, del que en depenen el corregidor, el seu tinent, els regidors i altres càrrecs que s'aniran creant amb el temps, com el Síndic Procurador General (des del 1760), els Diputats del Comú (des del 1766) i el Síndic Personer (des del 1766). Els regidors es reduïren a 8, amb caràcter designat i vitalici, el que representà, a la pràctica, una restricció de les classes populars al poder, que veuen com la noblesa i els professionals lliberals acaparen el major nombre de càrrecs.

Entre la constitució de 1812 i la fi del municipi de Nova Planta el 1833 s'alternen els ajuntaments constitucionals amb els vells municipis borbònics. Aquests anys vénen marcats per la resistència de les classes privilegiades i el clergat a perdre el control absolut del poder municipal: nobles i juristes continuen acaparant el poder fins el 1833. A Girona, altrament, la inexistència d'una burgesia industrial i mercantil també ajudà a mantenir aquesta estructura política d'Antic Règim dins l'Ajuntament. Només amb l'adveniment del model lliberal (1833-1836), per primera vegada la noblesa no té representació a l'Ajuntament, però a diferència d'altres ciutats catalanes, això no significà l'ascensió d'una burgesia industrial o comercial al poder, ja que aquesta era quasi inexistent.

6.2.6. Les condicions ambientals.

La inseguretats del medi que caracteritza la Girona de l'Antic Règim no s'aconsegueix superar durant el segle XVIII i principis del XIX, ans al contrari, la famosa trilogia fam- guerra- pesta continua perdurant, amb les matitzacions que s'exposaran a continuació, durant tota aquesta etapa.

Cal tenir present que d'ençà la Pau dels Pirineus de 1659, que suposà la pèrdua

del Rosselló, Girona es converteix en la primera plaça forta davant la frontera francesa, pel que les diferents guerres i enfrontament bèl·lics d'aquests anys castigaran durament la seva economia i demografia. Durant la Guerra Gran (1793-1795) Girona es converteix en centre neuràlgic de les operacions militars i una de les àrees més afectades per les lleves dels soldats i la demanda de subministrament de queviures; així mateix, la guerra del Francès (1808-1809) significà l'ensorrament de tot el potencial demogràfic i econòmic adquirit al llarg del segle XVIII.

Per altra banda, s'observen certes millores en el nivell de vida dels gironins. Potser la més destacada és que la pesta s'ha allunyat definitivament (la darrera manifestació de pesta tingué lloc el 1720-1721), malgrat que altres malalties com les *terçanes*, la verola, la febre tifoide, la diftèria o el xarampió continuaven afectant la població.

Tot i aquest important avenç de la medicina gironina (especialment preocupada per reduir la mortalitat ordinària, sobretot la infantil), la salubritat urbana continuava essent deficient, per molt que les mesures per fer-hi front (cordons sanitaris terrestres en els moments de perill d'epidèmies, disposició d'ordres de policia i higiene urbanes, promoció de la inoculació i vacunació, etc.) (Simón, 1985, p.80) esdevinguin cada vegada més importants. El mateix Francisco Zamora, escriu de Girona:

"(...) la causa de la voz de ser Gerona malsano, que consistía en las nieblas de la laguna de Sils; en inundarse los fosos; en haber mucha tropa que iba en destacamento a Rosas y otros parajes malsanos del Ampurdán, y cogiendo allí tercianas venían al hospital que tiene aquí el Rey y llenaban el lugar de enfermos; finalmente, en que no habiendo muchísimos pobres a la limosna del pan, en verano compraban y vendían fruta, que vale barata, con lo que enfermaban, quedándose en el hospital general (...)" (Zamora, 1790, citat a Clara, 1983, p.98).

A tot això, la incidència d'algunes crisis de subsistència, com les dels anys 1760 ó 1795, contribuïa a augmentar el clima d'intranquil·litat dels habitants de la ciutat. Qualsevol altre element desastibilitzador, com serien les inundacions periòdiques dels quatre rius, no feia més que incrementar la perillositat del medi gironí, sobretot si s'esqueia conjuntament amb moments de crisi.

En conjunt, doncs, la Girona que s'allarga entre 1718 i 1840 es defineix per cinc trets fonamentals: a) un important augment del nombre d'habitants, per bé que inferior al d'altres ciutats catalanes, b) un pobre desenvolupament econòmic, caracteritzat per la continuïtat dels vells sectors productius de l'Antic Règim, c) l'aturada del procés de creixement urbanístic fora muralles, d) la continuïtat de les velles estructures socials, polítiques i institucionals d'Antic Règim, i e) la persistència d'un medi extremadament insegur.

6.3. LES INUNDACIONS.

Tal i com s'ha fet en el capítol anterior, en aquest apartat presentarem les característiques principals que prenen les inundacions a Girona en aquest model territorial que va des de principis del segle XVIII fins, aproximadament, l'any 1840.

6.3.1. Trets generals.

En aquest segon període històric que va des de l'any 1718 al 1840 el nombre d'episodis d'inundació documentats és, en comparació a l'anterior, molt més elevat. En total s'han documentat 57 inundacions, el que representa una mitjana d'una inundació cada dos anys (veure gràfic 6.1.). Ara, la major disponibilitat de documentació històrica però, també, la incidència d'altres factors, com podrien ésser un possible canvi climàtic caracteritzat per una baixada de les temperatures i un augment de la pluviositat (la "petita edat de gel" dels segles XVII i XVIII) o la creixent exposició dels habitants de la ciutat a les avingudes, podrien ésser-ne explicatius:

"(...) En los pasados tiempos fueron mas raras semejantes extraordinarias avenidas; en el actual son muchas, y mui frequentes, ò por ser mas copiosas las lluvias, ò por haverse sacado mas tierra á cultivo, ò por otro motivo, y lo son tanto, que en el termino de un mes discurrido desde medio Noviembre hasta medio Diciembre proximos passados se ha visto por tres distintas vezes inundada la Ciudad (...)" (A.H.M.G., XXV.1. *Sèrie temàtica-alfabètica*, Lligall núm.11. 19 de gener de 1778. Carta conjunta del bisbe de Girona, l'Ajuntament, els diputats i síndics al Rei.).

Els trets generals d'aquests episodis d'inundació són els que a continuació es detallen:

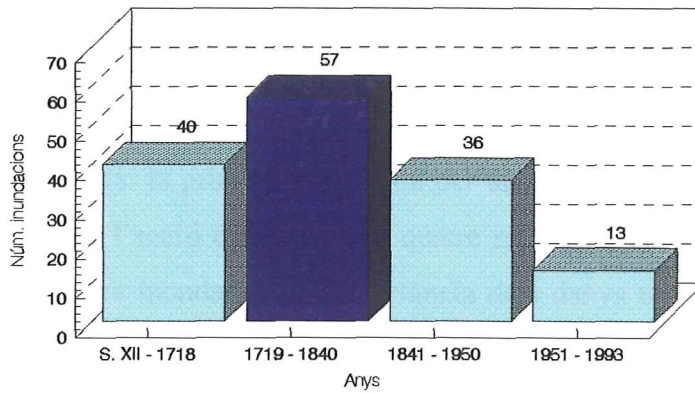
- Per una banda, el Ter i l'Onyar continuen essent els principals rius que intervenen en els episodis d'inundació a la ciutat, ja sigui individualment (9 vegades l'Onyar i 20 el Ter), ja sigui de forma conjunta (11 vegades) o en combinació amb el Güell i/o el Galligans (14 vegades). El Ter, doncs, és el principal causant de les inundacions a Girona, ja que, individualment o conjunta, intervé en 42 inundacions, el que representa un 73% del total d'inundacions documentades per aquest període. Per contra, el Galligans i el Güell acostumen a intervenir en les inundacions juntament amb el Ter i/o l'Onyar, tot i que es coneixen alguns casos en què foren aquests dos rius els causants de les inundacions (el Galligans en dues ocasions i el Galligans conjuntament amb el Güell en una altra ocasió) (veure gràfic 6.2.).

- La problemàtica dels rius gironins en relació a les inundacions continua essent, bàsicament, la mateixa que en el període anterior, per bé que, com es veurà, considerablement accentuada. El Ter es presenta com el principal problema, bé perquè en les seves avingudes acostuma a obrir nous braços pel seu marge dret, desviant-se cada vegada més cap a la ciutat (un d'aquest braços acostuma a unir-se amb el Güell, i amenaça la muralla i tot el barri del Mercadal), bé perquè no permet desguassar amb normalitat les aigües dels altres rius quan es produeix la crescuda conjunta de les seves aigües:

"(...) Esta Ciudad tiene quatro Rios llamados Oñar, Galligans, Ter y Guell: los dos primeros crusan su casco, de medio día à cierzto, y de Oriente à Poniente; y los otros dos corren mui à su immediación. El Ter, que es el maior de ellos con sus extraordinarias avenidas detiene las aguas de los demas, y su curso, y sucede así mucho mas, si no cabiendo las que lleva en su natural alveo, rompe sus margenes, corren fuera de el, y se acercan mas à los Rios, y à la misma Ciudad, lo que es sobradamente frecuente, y de ello resulta que retenidas y embotadas las aguas de los demas Rios, y señaladamente las del Oñar, y no cabiendo en sus alveos inundan no solo la campaña, sino tambien la misma Ciudad (...)" (A.H.M.G., XXV.1. *Sèrie temàtica-alfabètica*, Lligall.11. 19 de gener de 1778. Carta conjunta del bisbe de Girona, l'Ajuntament, els diputats i síndics al Rei.).

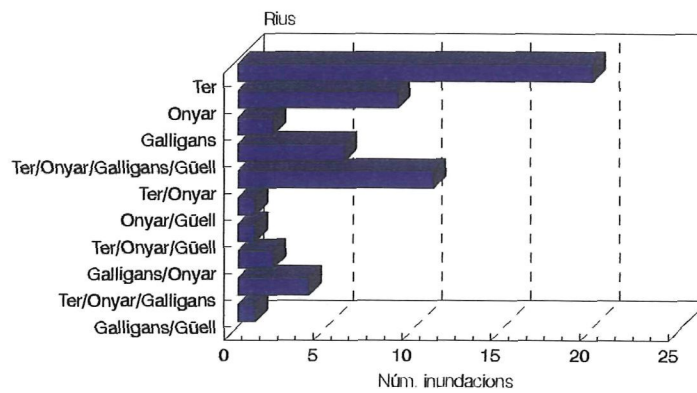
- Pel que fa a la freqüència temporal de les inundacions, la majoria (34, que representen el 60% del total, exceptuant les no datades) continuen concentrant-se a la tardor, entre els mesos d'octubre i desembre, destacant una vegada més el mes d'octubre amb 17 inundacions (30% del total, exceptuant les no datades) (veure gràfic 6.3.).

GRÀFIC 6.1. NOMBRE D'INUNDACIONS A LA CIUTAT DE GIRONA DEL 1718 AL 1840

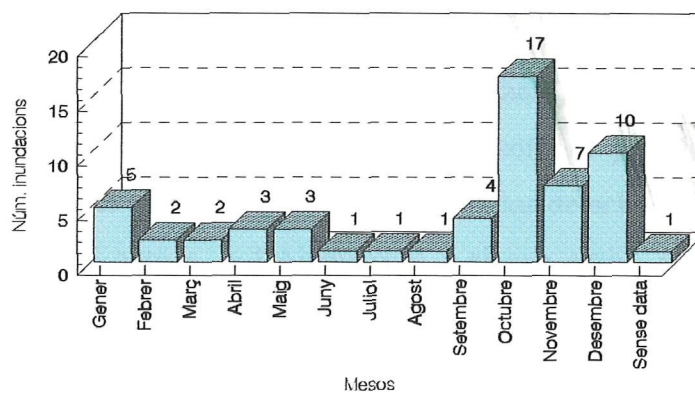
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades obtingudes en l'elaboració de la cronologia d'inundacions històriques.

GRÀFIC 6.2. CURSOS FLUVIALS QUE INTERVENEN EN LES INUNDACIONS A LA CIUTAT DE GIRONA DEL 1718 AL 1840

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades obtingudes en l'elaboració de la cronologia d'inundacions històriques.

GRÀFIC 6.3. FREQUÈNCIA MENSUAL DE LES INUNDACIONS A LA CIUTAT DE GIRONA DEL 1718 AL 1840

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades obtingudes en l'elaboració de la cronologia d'inundacions històriques.

6.3.2. Les principals inundacions històriques.

D'entre les 57 inundacions documentades per a aquest període són de destacar especialment la del setembre de 1732 i la d'octubre de 1763. Exemplifiquen dues tipologies d'inundació diferents: la primera provocada per un desbordament de l'Onyar i el Galligans i la segona per l'acció conjunta dels quatre rius, però amb el tret comú de l'elevada amplitud de l'àrea inundada i la importància dels danys materials.

. 17 de setembre de 1732. (veure fitxa 4)

El 17 de setembre de 1732 té lloc a Girona una inundació provocada pel desbordament de l'Onyar i el Galligans. Primer fou el Galligans el que, entre la una i dos quarts de dues de la nit d'aquest dia, es desbordà, inundant tot el barri de Sant Pere. Les aigües prengueren direcció cap a la porta de Santa Maria que, al trobar-se tancada, feu que les aigües quedessin embassades a la plaça Sant Pere. Llavors es dirigiren cap als carrers de la Barca i Sant Narcís i, d'aquí, als Quatre Cantons, per finalment, i després d'ensorrar la porta de França, anar a parar a l'Onyar.

Entre les quatre i les cinc de la matinada es produeix el desbordament de l'Onyar, que inunda tota la part més baixa de la ciutat, tant a la seva riba dreta (Portal del Carme (10 pams), carrer Albereda, plaça del Vi, carrer Ballesteries (6 pams), Ajuntament (5 pams), Portal de l'Areny (12 pams), plaça de les Cols, Quatre Cantons, carrer de la Barca, porta d'en Vila (14 pams), carrer Calderers, etc.), com de la seva riba esquerra, el barri del Mercadal (convents de Santa Clara, Sant Agustí i Sant Francesc). Només es té constància d'un mort (una dona, al barri de Sant Pere), per bé que foren molts els damnificats i les pèrdues materials. Entre aquestes cal destacar les quantioses pèrdues hagudes als comerços de la ciutat, els nombrosos habitatges ensorrats o parcialment afectats (una casa ensorrada al pont del Galligans, cinc al carrer Ballesteries i cinc més de les quals no es coneix la ubicació, a més de tres cases greument afectades al carrer Ballesteries) i les destrosses sofertes per alguns serveis públics, com l'escola i casa del mestre i la "casa colecta de los derechos de la ciudad", que foren ensorrades per les aigües, o l'Ajuntament i el seu arxiu, amb la pèrdua

d'alguns documents. Pel que fa a les vies de comunicació, l'aigua s'endugué arbres i terra del camí i passeig de la porta del Carme, a més de provocar danys importants a diverses portes de la ciutat, especialment a les portes de França, d'en Vila i de l'Areny, i ensorrar part de les muralles del carrer Ballesteries.¹⁵ També en resultaren afectats el pont de Sant Agustí, que desaparegué totalment, els murs laterals del Galligans, des de Sarraïnes i fins al pont del Galligans, i el monestir de Sant Pere de Galligans i l'església de Sant Francesc.¹⁶

Es interessant destacar que, en aquesta inundació, es té constància (per primera vegada, segons Julián de Chía, 1861, p.22) que els veïns de la plaça de les Cols i de l'Argenteria foraden les parets de les cases per poder sortir i, de casa en casa, anar cap al riu i, des d'aquí i enfilant la muralla, anar a refugiar-se al convent de Sant Domènec; i també que s'utilitzen ponts de fusta (un al carrer Ballesteries i l'altre al carrer Calderers), improvisats amb taulons de fusta, per passar a banda i banda de carrer. (Chía, sense data, apartat inundacions).

Passada la inundació, l'Ajuntament procedeix a dictar un seguit de disposicions que afavoreixen el ràpid retorn a la normalitat (neteja del llot dels carrers i cases, per exemple) i la reconstrucció de les obres públiques afectades (portes d'en Vila, del Carme i de l'Areny, arcades del Pont Major, substitució del pont de Sant Agustí per palanques, etc.).

Per últim, cal dir que aquesta inundació venia a culminar el malestar general que de feia temps imperava entre els veïns periòdicament afectats per les inundacions, que creïen que la presa de La Manola, a Pedret, n'era la causant. D'aquí que el 30 de setembre d'aquest any els veïns de Girona, i més tard el mateix Governador militar, demanen a l'Ajuntament que enderroqui la presa. El 13 d'octubre d'aquell mateix any els pèrits informen en contra de la demolició de la presa i molí de La Manola, per bé que, alguns anys més tard, acabarà per ésser enderrocada.

¹⁵. A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1733, f.90 i ss.

¹⁶. A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1732, f.347-430; A.H.M.G., XXV.1. *Sèrie temàtica-alfabètica*, Lligall núm.11.

. 16 d'octubre de 1763. (veure fitxa 5)

L'*Aiguat de Santa Teresa* del 1763 (aquest és el nom que rebrà en motiu d'haver tingut lloc el dia d'aquest sant) fou provocat pel desbordament conjunt dels quatre rius. El causant principal fou, en aquest cas, el Ter: es va desbordar des de les hortes de Salt i Santa Eugènia, i va travessar camps i hortes fins anar a trobar el Güell i la sèquia Monar. A partir d'aquí es dividí en dos braços: un que s'ajuntà amb l'Onyar a l'alçada del baluard de Sant Francesc i un altre que, travessant la Devesa, es dirigí cap al baluard de Figuerola fins arribar a obstruir el curs de l'Onyar. Es llavors quan l'Onyar es desborda i entra a la ciutat per la porta de l'Areny, inunda l'Ajuntament (3,5 pams) i el carrer Ciutadans. El Galligans, per la seva banda, ensorra les muralles d'ambdós cantons del seu llit i s'endú la reixa i el torn de Sarraïnes.

Hores després, cap a les dues de la nit del 17 d'octubre, es produeix un segon desbordament de l'Onyar, que arriba a augmentar en uns dos pams la seva anterior altura a l'Ajuntament, i assoleix els 12-14 pams d'altura en algunes cases de la plaça de les Cols. Dues hores després, les aigües de l'Onyar comencen a decreïxer. En conjunt, i tal i com diu Julián de Chía (1861, p.24), fou un aiguat més important per l'altura a què arribaren les aigües que no pels danys ocasionats (no es coneix que hi hagués cap víctima), per bé que en resultaren particularment afectats els artesans i els habitatges del centre de la ciutat, l'Ajuntament (que va quedar totalment inundat), la Devesa (on van caure la major part dels arbres), la majoria de ponts i palanques sobre els quatre rius, totes les preses dels molins de la ciutat i la muralla d'ambdós cantons del Galligans.

Durant la inundació es duen a terme diferents dispositius de vigilància i alerta a la població (tocs de les campanes de l'Ajuntament, vigilància del nivell de les aigües pels peons i *mestres* de la ciutat, etc.), així com d'evacuació de persones cap a les parts més altes de la ciutat (forats a les parets mitgeres de les cases, dos ponts de fusta, un al carrer Ballesteries i l'altre al pavelló de Monserrates, etc.), misses de rogatives a Sant

Narcís i Sant Dalmaci i altres cerimònies religioses¹⁷.

6.4. L'IMPACTE DE LES INUNDACIONS A GIRONA (1718-1840).

La Girona del set-cents i principis del vuit-cents és una ciutat que lluita per sortir de l'estructura d'Antic Règim que encara la caracteritza. Les inundacions, com ja s'ha pogut observar, es converteixen en una amenaça cada vegada més important per a una ciutat on perviuen els vells problemes econòmics, socials i defensius de l'Antic Règim.

A continuació es presentarà l'evolució de l'ocupació humana de les àrees més vulnerables a les avingudes per, tot seguit, estudiar detingudament els lligams existents entre aquest model que caracteritza la Girona que va del 1718 al 1840 i els diferents components que configuren el risc d'avinguda.

6.4.1. L'evolució de l'ocupació humana a les àrees inundables.

La Girona de l'Antic Règim s'havia caracteritzat per l'ocupació d'espais vulnerables a les avingudes dels quatre rius: habitatges, activitats productives, vies de comunicació, muralles, etc., ocupen indiscriminadament la part més baixa de la ciutat actual. A un primer moment de creixement expansiu (fins al segle XV) li segueix un segon moment de consolidació i intensificació en l'ocupació d'aquests espais (segles XVI i XVII).

Aquest procés iniciat a l'Antic Règim no sofreix canvis importants durant el segle XVIII i principis del segle XIX. La ciutat ja està configurada, no experimenta cap mena de creixement urbanístic fora muralles però tampoc es donen grans canvis en l'ocupació dins el recinte murallat. Els alts i baixos demogràfics d'aquests segles no signifiquen cap canvi en l'ocupació espacial fonamental; en anys anteriors la ciutat ja havia assolit el sostre de prop de 8.000 habitants que deixà la ciutat pràcticament configurada. Anecdòticament, espais que s'havien mostrat particularment vulnerables

¹⁷. A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1763, f.417 i ss.

a les avingudes, com els barris de Pedret i els carrers dels Carme i Rutlla, desapareixen momentàneament del mapa però no per obra de les avingudes sinó per motius defensius i bèl·lics. Girona és, doncs, una ciutat que es veu obligada a lluitar constantment per recuperar-se després de cada desfeta i que no pot iniciar cap nou procés de creixement urbanístic. En relació a l'ocupació humana dels espais inundables, doncs, estem davant una etapa de transició, sense grans canvis profunds, de reconstrucció o reocupació d'espais que ja havien estat anteriorment ocupats.

D'entre els pocs espais que en aquests anys experimenten algun nou tipus d'ocupació humana destaquen algunes actuacions, molt poques, en àrees exposades periòdicament a les crescudes dels rius:

. **Inici d'un passeig a la Devesa**, en la part de la terrassa fluvial que les avingudes del Ter havien anat aixecant en el seu marge dret, i formació d'alguns **carrers a les hortes de Figuerola**.

. **Expansió de l'activitat agrària cap a les terres més properes al Ter**. La necessitat de satisfer les necessitats alimentàries de la ciutat obliga a incrementar la superfície conreada, pel que es comencen a ocupar amb aquesta finalitat espais propers al riu Ter que, per altra banda, gaudeixen d'una alta qualitat productiva. Una expansió agrícola que anirà acompanyada de l'increment d'aquells conjunts productius subordinats (molins fariners, per exemple) i les seves infraestructures (canals, preses, sèquies, etc.).

6.4.2. Els components del risc d'inundació.

La continuïtat de l'estructura d'Antic Règim al llarg d'aquest període temporal repercuteix, lògicament, en la persistència i inclús accentuació de la vulnerabilitat a les inundacions. Es de suposar, doncs, que els mateixos factors o condicionants que intervingueren a la Girona de l'Antic Règim continuen actuant ara, en un moment en què no es produeixen canvis substancials en el funcionament general de la ciutat.

6.4.2.1. Les activitats productives.

La continuïtat de l'estructura productiva d'Antic Règim a Girona durant el període temporal que aquí es tracta no va permetre les importants transformacions econòmiques que es duen a terme a altres ciutats catalanes. Girona tindrà al segle XVIII, doncs, un moderat creixement econòmic, amb alts i baixos acusats, que es veurà seriosament truncat a principis del segle XIX per les conseqüències catastròfiques de la guerra del Francès. La feblesa demogràfica (4.551 habitants el 1815), la manca de capitals i el predomini del clergat i de les forces de l'Antic Règim, converteixen la Girona de principis del segle XIX en un centre poc abonat a l'avenç econòmic i que, en conseqüència, no participarà del procés industrialitzador experimentat per altres ciutats catalanes.

La prosperitat agrícola del pla de Girona.

Malgrat les transformacions que experimenta l'economia urbana gironina fins al set-cents, les activitats agrícoles continuen ocupant un lloc rellevant dins el conjunt de les activitats econòmiques de la ciutat i així serà fins ben entrat el segle XX. El pla de Girona ha de continuar, efectivament, satisfent les necessitats alimentàries creixents de la població, fet que requereix incrementar les terres de conreu i intensificar els sòls.

Prova de l'increment de les terres de conreu n'és que de les 775,125 vessanes enregistrades l'any 1716 es passa a les 1.080 vessanes de l'any 1773, xifra que no difereix substancialment de les enregistrades uns anys més tard, el 1802 (Simón, 1985, pp.121-126). Continuen predominant els conreus de secà, especialment els cereals (aproximadament representen un 80% de les terres conreades), amb un moderat increment de les terres de regadiu (un 10% de les terres conreades). Aquestes es troben localitzades al veïnat de La Manola, dins la muralla del Mercadal, al llarg del curs del Galligans però, cada vegada més i com es pot observar als mapes d'aquests anys, en les terres que quedaven entre la sèquia Monar, el Güell i el Ter, és a dir, en algunes de les àrees més vulnerables a les molt freqüents avingudes del Ter. Tanmateix, la Devesa compta l'any 1773 amb 15 vessanes dedicades a plantacions per extreure'n fusta.

TAULA 6.4. Distribució dels conreus a les terres de Girona (1773).

Tipus de conreu	Extensió (en vessanes)
Terres de regadiu	100
Terres de regadiu de 2ª qualitat	91
Terres d'horta de secà de 2ª qualitat	1
Terres de sembra de 1ª qualitat	157
Terres de sembra de 2ª qualitat	433
Terres de sembra de 3ª qualitat	276
Devesa	15
Oliveres	1
Vinya	2

FONT: SIMON (1985), p.121

Es de suposar que aquest avenç de l'agricultura del pla de Girona repercuteix no només en incrementar la vulnerabilitat d'aquest sector productiu sinó també la dels conjunts productius subordinats a aquest sector (molins fariners, principalment) i les seves infraestructures (canals, camins, recs, preses, etc.), els quals, a redós de l'avenç agrícola, comencen a ésser quantitativament i qualitativa importants dins l'espai agrícola del pla. Hom és cada vegada més conscient de la importància de protegir aquestes terres de conreu i les seves infraestructures i els sectors productius que en depenen. De forma explícita, l'any 1829 i davant l'amenaça que representen les avingudes del riu Ter per a les hortes de Girona i Santa Eugènia, al lloc conegut per la Guixera, el Cavaller Governador mana nomenar una comissió per valorar i dirigir les obres necessàries per a la seva defensa.¹⁸ Tampoc escassegen les manifestacions de particulars i poders locals per conservar la sèquia Monar i les preses que prenen aigua del riu Ter (Montfullà, Sant Gregori, Bescanó, preses dels molins nous de Pedret), reparar-les després dels danys soferts durant les avingudes, i solventar els problemes que, degut al seu deteriorament, en ocasions ocasionaven en inundar les hortes properes¹⁹.

¹⁸. A.H.M.G., I.1.2.8. *Cavaller Governador*, Lligall núm.11.

¹⁹. A.H.M.G., XIII.4.1. *Ponts, passarel·les i palanques*, Lligall núm.9.

Per altra banda, sembla clar que continuen perdurant els mateixos factors atenuadors de la vulnerabilitat agrària a les inundacions que existien abans del segle XVIII: les muralles, que continuen protegint les hortes i terrenys del Mercadal, els cicles productius dels cereals i el sistema de rotació biennal.

Pobre activitat industrial.

Girona no viu al llarg del segle XVIII les transformacions econòmiques d'altres ciutats catalanes que li havien de permetre el salt des de les incipients activitats manufactures d'abans del segle XVIII al definitiu procés d'industrialització. Les contínues guerres en foren el principal obstacle per a una ciutat que comptava amb un bon equipament hidràulic (la sèquia Monar i les nombroses preses al Ter i el Güell) i un considerable nombre de molins. L'any 1787 es comptabilitzen 9 molins a Girona: 7 al Mercadal (tres molins fariners, un paperer, un martinet, un tornall i un noc o butà) i 2 a Pedret (Ferrer, 1989, p.99). El seu bon funcionament era molt important per a la ciutat, pel que després dels danys ocasionats sovint per les avingudes les autoritats locals s'apressaven a ordenar "poner otra vez corrientes los Molinos arineros, y sus Azequias para que no falte el abasto"²⁰, malgrat les queixes dels seus arrendataris, els quals acostumaven a córrer amb les despeses d'arranjament.

Així, a les primeres dècades de segle XIX Girona només comptava amb unes quantes fàbriques de teixits i filats, una de paper, una de teixits de cotó estampats i dues de suro. Girona és l'excepció a l'esperit industrial i d'innovació tecnològica que impera a la majoria de ciutats catalanes. No es pot parlar, contràriament al que va succeir en moltes d'aquestes ciutats que veieren com indústries de tota mena s'instal·len al llarg dels cursos d'aigua, buscant la força motriu hidràulica, d'un important procés d'ocupació d'espais propers als rius (i, per tant, susceptibles de patir inundacions) per part de la indústria. Malgrat la seva excel·lent infraestructura hidràulica, les preses, la sèquia Monar, els canals i els molins seran, durant alguns anys més, les principals activitats manufactures vulnerables a les avingudes dels quatre rius.

²⁰. A.H.M.G., XXV.1. *Sèrie temàtica-alfabètica*. Lligall núm.11. Riuades i inundacions, ss.XVII-XIX.

La crisi del comerç.

A la ràpida i intensa implantació comercial i mercantil que s'havia donat a Girona abans del segle XVIII li segueix una etapa caracteritzada per un cert estancament. Les activitats comercials es limiten a les d'un mercat comarcal, en el qual tenen cada vegada més importància les fires i mercats de caire setmanal, i on el comerç dedicat a l'exterior és pràcticament inexistent.

Malgrat l'important concurrència i volum que adquireixen les fires i mercats a l'aire lliure i el fet que durant aquests anys se celebren majoritàriament a l'espai corresponent a l'eixample cap a l'Areny (plaça de les Cols, plaça de l'Oli, etc.) el seu caràcter temporal fa que, en general, no siguin especialment vulnerables (almenys de forma directa) a les inundacions periòdiques dels rius. Pel contrari, el comerç estable, és a dir, aquell que ocupa la planta baixa dels edificis situats a la plaça de les Cols, carrer Ballesteries, Cort Reial i altres indrets del centre comercial de la ciutat continua essent un dels sectors productius més vulnerables. La distribució tradicional (planta baixa dedicada al comerç i els primers, segons i tercers pisos dedicats a habitatges) es manté a totes les cases que es construeixen al segle XVIII. En els moments d'avinguda, molts d'aquests comerciants o artesans només tenen temps de salvar les seves vides, mentre veuen perdre irremeiablement els productes que tenen emmagatzemats a la planta baixa de les seves cases.

Les vies de comunicació.

Les vies d'accés i sortida de Girona -ciutat que esdevé capital provincial el 1833, centre comercial i de buròcrates-, malgrat que deficitàries, són de vital importància per al seu funcionament. Una de les vies més importants és l'anomenat camí de França o camí reial de Pedret que creuava la ciutat, passava per Pedret i era pas obligat de tropes, viatgers i de tot aquell que volgués entrar o sortir de la ciutat per la banda del nord. Per la seva situació ran del Ter i prop de la confluència dels quatre rius, esdevé, més que cap altre camí o carretera, particularment vulnerable a l'embat de les aigües en els moments d'avinguda:

"(...) se inutilisan los paseos y caminos, se pone intransitable la Carretera de Francia, que es la unica para carruages, y se siguen los perjuizios de haverse de detener los viajantes, y hasta los Correos, y no poder se algunos dias continuar los viages à lo menos sin riesgo, y peligro,(...)" (A.H.M.G., Sèrie *temàtica-alfabètica*, Lligall.11. 19 de gener de 1778. Carta conjunta del bisbe de Girona, l'Ajuntament, els diputats i síndics al Rei.).

Tanmateix, i pel que s'ha vist fins ara, la conservació i millora del camí reial de Pedret no era només important per al bon funcionament de la ciutat sinó per als mateixos interessos reials, ja que del seu bon estat en depenia el trànsit de tropes, el pas de la correspondència i moltes altres necessitats d'abast reial. D'aquí que sovintegi la correspondència entre l'Ajuntament, el Cavaller Governador i els representants reials reclamant, cadascú per la seva banda, la seva reconstrucció i conservació després dels danys que hi causen periòdicament les avingudes.²¹

Cosa semblant succeeix amb els ponts i palanques, vies de pas obligades per als habitants de la ciutat dels quatre rius i uns dels elements més vulnerables a l'embat de les aigües, especialment els situats damunt l'Onyar.

6.4.2.2. Les classes socials.

Al segle XVIII i primeres dècades del XIX la part més baixa de la ciutat continua essent la més poblada i econòmicament més pròspera, però, també, una de les més vulnerables a les inundacions, Els mercats, les activitats burocràtiques i administratives, els comerços, els cafès, i, en general, tota la vida de la ciutat, té lloc en aquest espai. Per això, les inundacions continuen essent un greu obstacle per al funcionament quotidià d'aquests indrets, no tant pel que fa a les víctimes (que continuen tenint la condició d'accident i no es generalitzen si no és en combinació d'algun altre factor, com un brot epidèmic, una crisi de subsistència o una guerra), sinó pels

²¹. A.H.M.G., I.1.2.8., *Cavaller Governador*, Lligall núm.8.

importants danys materials que provoquen.

D'entre els estudis que incideixen en la realitat social d'aquests anys destaca el de Antonio Simón (1985), del qual s'han extret algunes dades (taules 6.5, 6.6. i 6.7) referents a la composició social de la població de Girona.

TAULA 6.5. La distribució de la riquesa a Girona al segle XVIII. Majors grups contribuents al cadastre en concepte de terres i percentatge de la seva contribució respecte al total.

1787		1808	
Nobles, cavallers i ciutadans honrats	62,7%	Forasters amb finques	60,8%
Llauradors	10,5%	Eclesiàstics	11,2%
Eclesiàstics	10,5%	Militars i privilegiats	8,3%
Notaris públics	1,3%	Hisendats	4,9%
Hortalans	1,0%	Nobles	4,1%

FONT: SIMON (1985), p.53.

TAULA 6.6. La distribució de la riquesa a Girona al segle XVIII. Majors grups contribuents al cadastre en concepte de cases i percentatges de la seva contribució respecte al total.

1787		1808	
Nobles, cavallers i ciutadans honrats	20,1%	Forasters amb finques	19,7%
Eclesiàstics	12,3%	Vidues	9,5%
Causdics i escribans	5,0%	Nobles privilegiats	8,7%
Notaris públics	4,8%	Hisendats	5,7%
Negociants i altres no agremiats	3,8%	Militars i privilegiats	4,5%

FONT: SIMON (1985), p.54.